

485

755

4

ΔΗΜ. Ι. ΚΟΥΪΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ
Δ. Θ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΔΙΑ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

91
3

*Κατὰ τὸ τελευταῖον πρόγραμμα
τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.*

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ
Α. Μ. ΚΟΝΤΟΜΑΡΗΣ & ΣΙΑ
Ἀθῆναι — Σωκράτους 34α
1929

71

Ὁδὸς Ἰω. Κωνσταντίνου

ΔΗΜ. Ι. ΚΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

Δ. Θ. ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

Κλάσση

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΔΙΑ ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

*Κατὰ τὸ τελευταῖον πρόγραμμα
τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.*

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Α. Μ. ΚΟΝΤΟΜΑΡΗΣ & ΣΙΑ

ΟΔΟΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ 6

1928

Κάθε αντίτυπο ἔχει τὴν ὑπογραφή τοῦ συγ-
γραφέως.

ΤΥΠΟΙΣ ΥΙΩΝ Ν. ΡΟΥΤΣΗ ΠΑΤΡΩΝ 28

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἀπὸ τὴν Κατήχησιν ἐμάθαμε ὅτι κάθε ἄνθρωπος αισδάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ φανερώσῃ μὲ λόγια ἢ μὲ διαφόρους πράξεις τὴν πίστιν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐλπίδα πὺν ἔχει στὸ Θεό, δηλαδή νὰ λατρεύσῃ τὸ Θεό.

Ἡ φανέρωσις αὐτὴ τῆς ἐσωτερικῆς θρησκευτικότητος τοῦ ἀνθρώπου λέγεται λατρεία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεὸν καὶ μὲ αὐτὴν ἀσχολεῖται τὸ μάθημα τῆς ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗΣ.

Σύμφωνα μ' αὐτὰ ἡ «Λειτουργικὴ» ἐξετάζει:

α') Ποῦ λατρεύεται ὁ Θεός, (Ναοί, Ἱερὰ σκευὴ κλπ.) β') Πότε λατρεύεται ὁ Θεός, (ἑορταί) γ') Πῶς λατρεύεται ὁ Θεός, (Ἱερὰ ἀκολουθία, Θεία λειτουργία),

Δ'

ΠΟΥ ΛΑΤΡΕΥΕΤΑΙ Ο ΘΕΟΣ

Ι. Ο ΝΑΟΣ

Η ΠΡΩΤΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΕΣ— ΚΑΤΑΚΟΜΒΕΣ

Ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρών· εἰμποροῦ-
μεν λοιπὸν ὅπουδῆποτε καὶ ἂν εὕρισκόμαστε
νὰ γονατίσουμε μπροστά του, νὰ σηκώσουμε
τὰ χέρια μας πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ προσευ-
χηθοῦμε πρὸς Αὐτόν. Μολαταῦτα ἀπ' τὴν
ἀρχὴ οἱ ἄνθρωποι ξεχώρισαν μερικοὺς τό-
πους, ὅπου, ἀποτραβηγμένοι ἀπὸ κάθε ἄλλη
κοσμικὴ φροντίδα, μαζευόντουσαν καὶ ὅλοι μαζὶ
ἐλάτρευαν τὸν Θεόν. Τοὺς τόπους αὐτοὺς ὠνό-
μαζαν Ναοὺς ἢ Ἱερά.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοί, ἀπ' τὴν ἐποχὴ
ἀκόμη πρὸ ἐξοῦσαν οἱ Ἀπόστολοι, μαζευόντου-

σαν σὲ ὠρισμένα σπήτια, τῶν εὐσεβεστέρων
χριστιανῶν, ἰδίως στῆς σοφίτες, καὶ ἐκεῖ, πειὸ
ἤσχυοι καὶ ἀσφαλισμένοι ἀπ' τῆ μανία τῶν
Ἰουδαίων, ἐλάτρευαν τὸ Θεό. Ἡ σοφίτες
λοιπὸν τῶν σπητιῶν τῶν πειὸ εὐλαβῶν
χριστιανῶν ἐχρησίμευσαν γιὰ πρῶτες Χρι-
στιανικῆς ἐκκλησίης, καὶ πέρασαν πολλὰ χρό-
νια, πὸν δειλὰ—δειλὰ οἱ χριστιανοὶ ἄρχισαν
νὰ κτίζουσι ἐκκλησίης· τὸ γιὰ τὸ μάθαμε ἀπ'
τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία· ἦτανε ὁ φόβος
μὴ τοὺς ἀνακαλύψουσι οἱ εἰδωλοάτρες, οἱ
ὁποῖοι τόσο πολὺ τοὺς κηνυγούσανε τὰ 300
πρῶτα χρόνια, πὸν φάνηκε ὁ Χριστιανισμός.

Ἄλλὰ καὶ τότε, ὅταν ἐγίνοντο διωγμοὶ
τῶν χριστιανῶν, ἡ ἐκκλησίης τοὺς ἐκρημνί-
ζοντο καὶ οἱ χριστιανοὶ ἐλάτρευον τὸν Θεὸν
εἰς τόπους ἐρήμους καὶ κρυφούς, σὲ σπηληγῆς,
καὶ συνηθέστερα μέσα στῆς κατακόμβης.

Ἡ κατακόμβης ἦσαν σπηληγῆς ὑπόγειες,
σὰν λαγούμια, φτιαγμένα ἰδίως ἀπὸ τοὺς πλου-
σίους Ῥωμαίους, γιὰ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ
τοὺς ληστὰς καὶ τοὺς πολιτικῶς ἀντιθέτους
τοὺς. Ἡ εἴσοδος τοὺς σκεπαζότανε συνή-
θως μὲ θάμνους, γιὰ νὰ μένη μυστικὴ, καὶ
μέσα εἶχαν πολλὰς διακλαδώσεις.

Αὐτῆς τῆς κατακόμβης οἱ ἀρχαῖοι χριστια-

νοὶ πολὺ τῆς ἐχρησιμοποίησαν, ὅταν ἄγρια κατεδιώκοντο ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους αὐτοκράτορας· μέσα στοὺς στενοὺς καὶ σκοτεινοὺς αὐτοὺς ὑπογείους λαβυρίνθους μαζευόντουσαν, ἀπὸ βραδῆς συνήθως, οἱ χριστιανοί, ἐμελετοῦσαν τὴν Ἁγίαν Γραφήν, μεταλλάβαιναν τὰ ἄχραντα μυστήρια, ὑμνοῦσαν τὸν Θεὸν καὶ ἔθαβαν στοὺς τοίχους τῶν κατακομβῶν τὰ λείψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων, ὅσα κατώρθωναν νὰ περιμαζέψουν ἀπὸ τοὺς τόπους τῶν μαρτυρίων.

Γιαυτὸ ἡ κατακόμβες εἶναι γιὰ μᾶς τοὺς χριστιανοὺς οἱ πειθὶ ἱεροὶ καὶ τιμημένοι ἀρχαῖοι ναοί. Κατακόμβες σώζονται σήμερα πολλές, ἰδίως στὴ Ῥώμη· στὴν Ἑλλάδα σπουδαῖες κατακόμβες εἶνε ἡ κατακόμβες πὺ βρισκονται στὴ νῆσο Μῆλο.

ΡΥΘΜΟΙ ΤΩΝ ΝΑΩΝ

Δὲν εἶχανε ὠρισμένο σχέδιο, ἀπάνω στοῦ ὁποῖο χτίζανε οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ τῆς ἐκκλησιᾶς τους.

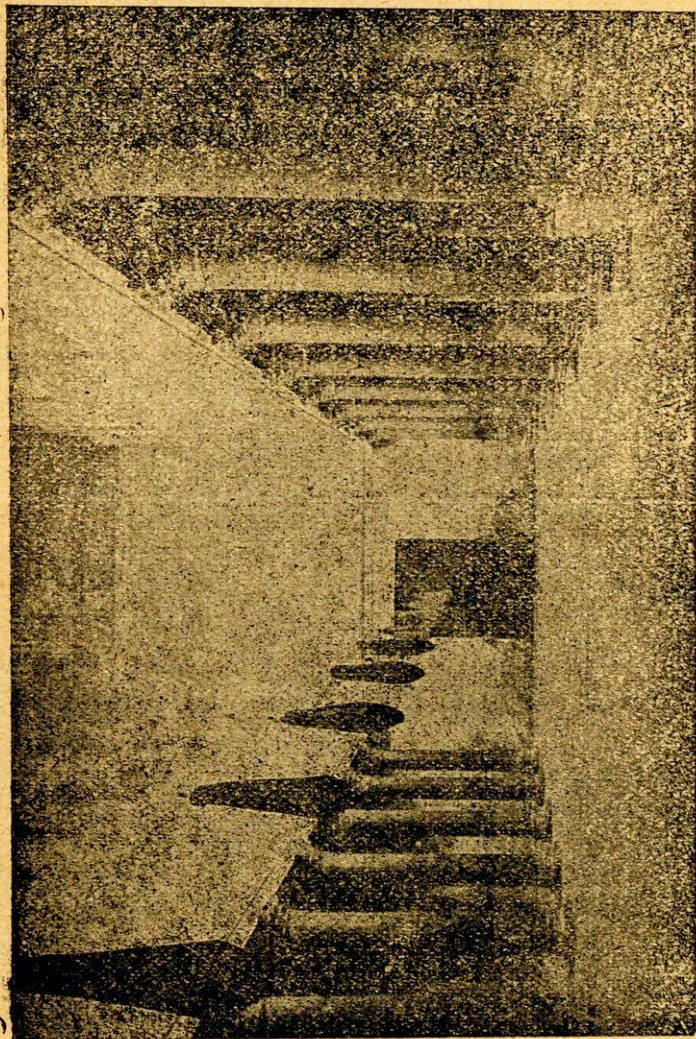
Συνήθως αὐτὲς ἦσαν παραλληλόγραμμα κτίρια, μὲ ξύλινη στέγη καὶ μέσα χωρίζοντου-

σαν κατὰ μῆκος μὲ καμάρες σὲ τρία μέρη· τὸ μεσαῖο, τὸ εὐρυχωρότερο ἀπὸ τὰ πλαϊνὰ—πὸν ὠνομάζοντο κλίτη— καὶ στὸ μπροστινὸ μέρος, πὸν κύτταζε πρὸς ἀνατολάς, κατέληγε σὲ ἡμικύκλιο, τὸ ὁποῖο ἐλέγετο κόγχη.

Αὐτὸ τὸ σχέδιο βρῆκε σὲ χρῆση καὶ ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος—πὸν τόσο ᾗπροστάτεψε τὴν χριστιανικὴ θρησκεία—καὶ ἀπάνω σ' αὐτὸ ἔκτισε στὴν Κωνσταντινούπολι τὸν πρῶτο μεγαλοπρεπῆ χριστιανικὸ ναὸ τὴν Ἁγία Σοφία. Τὸ σχέδιο αὐτὸ ὠνομάστηκε Βασιλικὸς ῥυθμὸς, καὶ ἡ ἐκκλησιᾶς Βασιλικῆς, διότι ἔμοιαζαν μὲ τῆς βασιλικῆς στοῆς τῆς Ρωμαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς.

Ἐκκλησιᾶς βασιλικοῦ ρυθμοῦ ἔμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς καὶ σήμερα· στὴν Ἀθήνα τὸν ναὸ τῶν Δυτικῶν τοῦ Ἁγίου Διονυσίου, καὶ ἄλλους· στὴ Θεσσαλονίκη τὸν φημισμένο ἀρχαῖο Ναὸ τοῦ ἁγίου Δημητρίου, καὶ ἄλλους σ' ἄλλα μέρη.

Ἄλλὰ, ἀφ' ὅτου ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἔκτισε στὴν Κωνσταντινούπολι τὸν περίφημο Ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ σχέδιό της ἔγεινε ἡ βάση ἰδιαίτερου ῥυθμοῦ, πὸν ὠνομάζεται «Βυζαντινὸς ῥυθμὸς». Τὸ οἰκοδόμημα τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ ναοῦ ἔχει

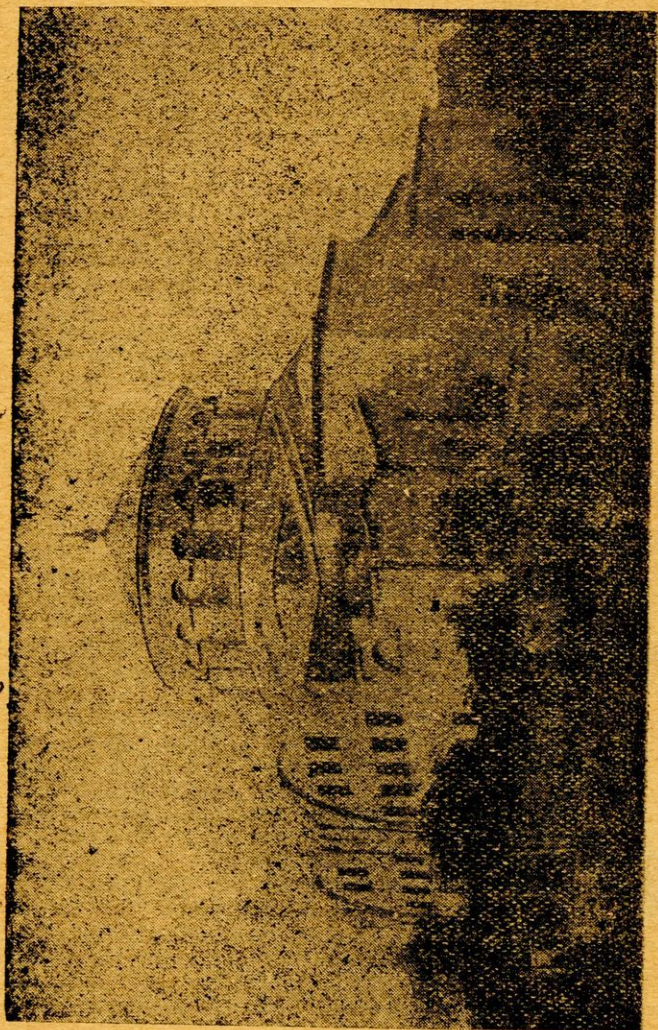
Ἡ ἐν Βηθλεὲμ Βασιλικὴ τῶν Γενεθλίων
(8' μ.Χ. αἰῶνος).

σχῆμα σταυροῦ, ἀντὶ γὰρ ξύλινη στέγη ἔχει θολωτή, ἀπὸ τοῦβλα συνήθως, καὶ στὴ μέση τοῦ σταυροῦ ἐπάνω στὸ θόλο ὑψώνεται ὁ τροῦλλος ἢ ὁ κουμπές· τὸν τροῦλλο αὐτὸ τὸν βασιτάζουν τέσσαρες μεγάλες κολῶνες.

Ἐπάνω σαυτὸ τὸ ῥυθμό, μὲ διάφορες μικρὲς παραλλαγές ἰδίως στὸ ὕψος τοῦ τροῦλλου, κτίζονται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰουλιανοῦ ὡς τώρα ἢ περισσότρες ὀρθόδοξες ἐκκλησιᾶς καὶ σώζονται ἀκόμη καὶ σήμερα πολλοὶ παλαιοὶ Βυζαντινοὶ Ναοί· λ.χ. στὴν Ἀθήνα ὁ Ναὸς τοῦ ἀγίου Νικοδήμου (Ῥωσικὴ Ἐκκλησία), τὸ Δαφνί, τῶν Ἀγίων Θεοδώρων, τοῦ Ἀγίου Ἐλευθερίου, (κοντὰ στὴ Μητρόπολι), τῆς Καπνικαρέας καὶ ἄλλοι.

Στὴν Εὐρώπη ὁμοῦ ἀπὸ τὰ 1000 μ.Χ. ἄλλος ῥυθμὸς ἐπεκράτησε, ὁ Γοτθικός· σύμφωνα μ' αὐτόν, τὰ παράθυρα, οἱ θόλοι καὶ ὄλες γενικὰ ἢ καμάρες δὲν εἶναι κυκλοτερεῖς, ὅπως στὸ Βυζαντινὸ ῥυθμό, ἀλλ' ἀπολήγουν σὲ ὀξεῖα γωνία. Ἡ Μητρόπολις τῆς Κολωνίας, ἡ Παναγία τῶν Παρισίων εἶναι οἱ καλλίτεροι ναοὶ Γοτθικοῦ ῥυθμοῦ· σὲ Γοτθικὸ ῥυθμὸ εἶνε στὴν Ἀθήνα κτισμένη καὶ ἡ Ἀγγλικὴ Ἐκκλησία.

Ἀπὸ τὸ δέκατο πέμπτο μ. Χ. αἰῶνα στὴν

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης (τόρα Ἴερόν).

Ἰταλία ἰδίως, ἄρχισαν νὰ κτίζουν τῆς ἐκκλησι-
σιῆς τοὺς ὄχι ἐπάνω σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς προη-
γουμένους ῥυθμούς, ἀλλὰ συνδυάζοντας ἐλεύ-
θερα ἰδίως τὸν Βασιλικὸ καὶ τὸν Βυζαντινὸ
ῥυθμό· κι' ἔτσι ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο αὐτὸ συν-
δυασμὸ βγῆκε ῥυθμὸς νέος, ποὺ στὰ περισσό-
τερα μέρη τῆς Εὐρώπης διεδόθη: εἶναι ὁ
ῥυθμὸς τῆς ἀναγεννήσεως. Ἀριστοῦργημα
τέτοιου ῥυθμοῦ εἶναι ὁ κολοσσαῖος ναὸς τοῦ
Ἁγίου Πέτρου στὴ Ῥώμη.

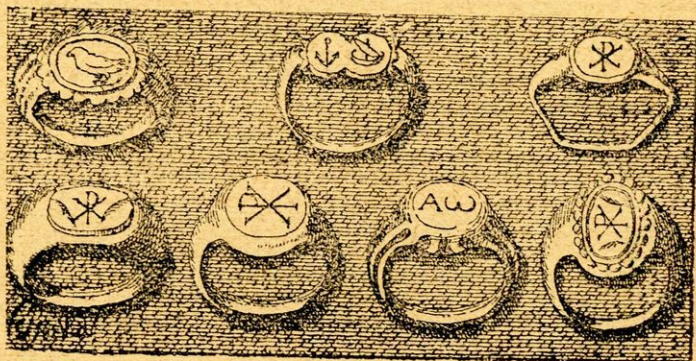
ΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΟΣΜΗΣΙΣ ΤΩΝ ΝΑΩΝ

Ἀπὸ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρό-
νους οἱ χριστιανοὶ ἐσυνήθειζαν νὰ προσεύ-
χωνται βλέποντας πρὸς ἀνατολάς· γι' αὐτὸ καὶ
τῆς ἐκκλησιῆς τοὺς τῆς ἔκτιζαν μὲ τὸ ἱερὸ κεί-
μενον πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος. Ἔτσι ἐσυμ-
βόλιζαν καὶ τὸν Κύριό μας τὸ Χριστὸ ποὺ
σὺν ἡλίῳ ἀπ' τὴν Ἀνατολὴν ἀνέτειλε καὶ
ἐφώτισε τὸν κόσμον.

Ἔτσι χτισμένες τῆς Ἐκκλησιῆς τοὺς οἱ
Χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους δὲν
τῆς ἄφηγαν ἀκαλλώπιστες· στὴν ἀρχὴ διάφορα

σύμβολα, ἔπειτα σιγά—σιγά εἰκόνες καὶ ἀνάγλυφα, ἔπειτα καντήλια, πολυκάντηλα καὶ πολυέλαιοι ἐστόλιζαν καὶ ἕως σήμερα στολίζουν τὸ ἐσωτερικὸ τῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν.

Τὰ σπουδαιότερα χριστιανικὰ σύμβολα εἶνε τὰ ἀρχικὰ γράμματα τοῦ ὀνόματος τοῦ

Χριστιανικὰ σύμβολα ἐπάνω σι' ἀρχαῖα δακτυλίδια.

Χριστοῦ, ὁ ἰχθῦς (Ι=Ἰησοῦς, Χ=Χριστός, Θ=Θεοῦ, Υ=Υἰός, Σ=Σωτήρ), ἡ περιστέρα (σύμβολο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος), ἡ ἄγκυρα (σύμβολο τῆς ἐλπίδας), τὸ πλοῖο (σύμβολο τῆς Ἐκκλησίας), καὶ τὸ σπουδαιότερο ἀπ' ἅλα τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ, πού τόσο οἱ

χριστιανοὶ τὸ ἀγαποῦσαν, ὥστε παντοῦ καὶ
 στὸ σπῆτι τους καὶ στὰ ῥοῦχά τους ἀκόμη τὸ
 ἔβαζαν, γιὰ νὰ θυμοῦνται διαρκῶς τὸ σταυ-
 ρικὸ θάνατο τοῦ Χριστοῦ· γιαντὸ καὶ τὴν
 προσευχή μας ἀρχίζουμε καὶ τελειώνουμε κά-
 μνοντας τὸ σταυρό μας.

Εἰκόνες στὴν ἀρχή, γιὰ τὸ φόβο τῆς εἰδω-
 λολατρείας, δὲν εἶχαν οἱ Χριστιανοὶ στοὺς
 ναοὺς των· σὰν ὅμως ἄρχισαν νὰ στερεώνων-
 ται στὴν πίστι τους, ἐπρόβαλαν καὶ ἡ πρῶτες
 εἰκόνες στῆς ἐκκλησιῆς: πρῶτα σκηνές παρμένες
 ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Ἱστορία τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας
 Διαθήκης, ἔπειτα εἰκόνες τοῦ προσώπου τοῦ
 Σωτῆρος καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων· ἡ εἰκόνες
 αὐτὲς ἦσαν ἢ ζωγραφισμένες ἢ ἀνάγλυφες σὲ
 ξύλο ἢ σὲ μάρμαρο. Μπροστὰ δὲ ἀπὸ τῆς
 εἰκόνες συνήθως ἔκαιαν καντήλια μὲ λάδι·
 μὲ τὸ καιρὸ, ὅταν μεγάλες ἐκκλησιῆς ἐκτί-
 ζοντο, πολυκάντηλα μὲ τρία, ἐπτὰ ἢ δώδεκα
 φῶτα ἐφώτιζαν ὅπως καὶ σήμερα τὸ ἐσωτε-
 ρικὸ τῶν Ναῶν, ἢ κρεμασμένα ἢ τοποθετη-
 μένα σὲ μανουάλια· τελειοποίησι μεγαλο-
 κρεπέστερη τῶν πολυκαντήλων εἶναι οἱ πο-
 λυέλαιιοι, πὸν μαζὶ μὲ τὸ μελιχρό τους
 φωτισμὸ συμβολίζουν καὶ τὴν κατάνυξι καὶ
 τὴν ἀφοσίωσι τῆς ψυχῆς μας στὸ Θεό.

ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

Κάθε Ναός διαιρείται σήμερα σὲ δύο μέρη: στὸ ἱερό καὶ στὸν κυρίως ναό. Παλαιά, στὸ κάτω μέρος, πρὸς τὴν εἴσοδο τοῦ ναοῦ, ἦτανε καὶ ὁ Πρόναος ἢ Νάρθηξ· εἰς αὐτὸν ἔμεναν οἱ κατηχούμενοι ἢ οἱ μετανοοῦντες, ἀλλὰ τώρα σχεδὸν κατηργήθη καὶ μόνο ἢ πειρὸ μεγάλες ἐκκλησίες στὸν τόπο τοῦ νάρθηκος ἔχουν μεγαλοπρεπῆ προπύλαια.

α'. Τὸ Ἱερό.

Εἶνε τὸ μέρος τὸν ἀνατολικὸ τοῦ Ναοῦ, λίγα σκαλάκια ὑψωμένο ἐσωτερικὰ ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς ἄλλης ἐκκλησίας καὶ χωρισμένο ἀπ' τὸν κυρίως ναὸ μὲ τὸ Εἰκονοστάσιο ἢ τὸ Τέμπλο· συγκοινωνεῖ μὲ τὸ κυρίως ναὸ μὲ τρεῖς πόρτες ἀπὸ τῆς ὁποῖες ἡ μεσανή, πειρὸ μεγάλη ἀπὸ τῆς ἄλλης, λέγεται ἁγία ἢ ὠραία πύλη. Μένουν στὸ ἱερό οἱ κληρικοὶ καὶ ἐκεῖ ἐπάνω στήνάγια Τράπεζα τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας.

Ἄγια Τράπεζα. Εἶναι ἓνα εὐρύχωρο τραπέζι συνήθως ἀπὸ μάρμαρο, στηριγμένο σ' ἓνα

καὶ καμμιά φορὰ σὲ τέσσερους στύλους· κατὰ τὰ ἐγκαίνια βάζουν σ' ἓνα κοίλωμα αὐτῶν τεμάχια ἀπὸ τ' ἅγια λείψανα τῶν μαρτύρων, τοποθετημένα σὲ ἀσημένια θήκη. Σκεπάζεται δὲ ἡ Ἁγία Τράπεζα μὲ καθαρὰ καλύμματα, ἐπάνω δὲ σ' αὐτήν, στὴ μέση εἶναι πάντοτε τὸ Εὐαγγέλιο, στὸ ἀνατολικὸ δὲ μέρος ἓνα μικρὸ κουτάκι (χρυσὸ ἢ ξύλινο) τὸ ἄρτοφόριον. σ' αὐτὸ φυλάσσεται ὁ ἅγιος ἄρτος, πού χρησιμεύει γιὰ θεία κοινωνία σ' ἐκτάκτους περιστάσεις, σὲ ἀρρώστους κ.λπ.

β') Προσκομιδὴ. Ἀριστερὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, συνήθως σὲ μιὰ μικρὰ κόγχη τοῦ τοίχου, ὑπάρχει μικρὰ τράπεζα· εἰς αὐτὴν γίνεται ἡ προσκομιδὴ τῶν τιμίων δώρων, τὰ ὁποῖα φυλάσσονται ἐκεῖ, ἕως ὅτου κατὰ τὴν μεγάλην εἴσοδο φερθοῦν καὶ ἀποτεθοῦν ἐπάνω εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζα.

γ') Σκενοφυλάκιο. Τοῦτο εἶναι συνήθως ἓνα ἐρμάριο μεγάλο (στῆς μεγάλης ἐκκλησίας μπορεῖ νὰ εἶναι ἓνα ἢ καὶ περισσότερα δωμάτια), ὅπου φυλάσσονται τὰ ἱερὰ ἄμφια τῶν κληρικῶν καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ σκεύη· εὐρίσκεται πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, λέγεται δὲ καὶ **διακονικό**.

γ') Σκύνθηρον. Εἰς ὀλίγες μόνον ἐκκλη-

σιές σήμερα διατηρεῖται τὸ σύνθρονο καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ θρόνους μαρμάρινους ἢ ξύλινους, τοποθετημένους πίσω ἀπὸ τὴν Ἁγία Τράπεζα· εἰς τοὺς θρόνους αὐτοὺς παλαιὰ ἐκάθηντο οἱ κληρικοί, ὅταν ἐδιάβαζοντο ἢ προφητεῖες ἢ οἱ ψαλμοί. Σήμερα καλὸ σύνθρονο ἀπὸ πέντε μαρμάρινους θρόνους ὑπάρχει στὴ Μητρόπολι τῶν Ἀθηνῶν.

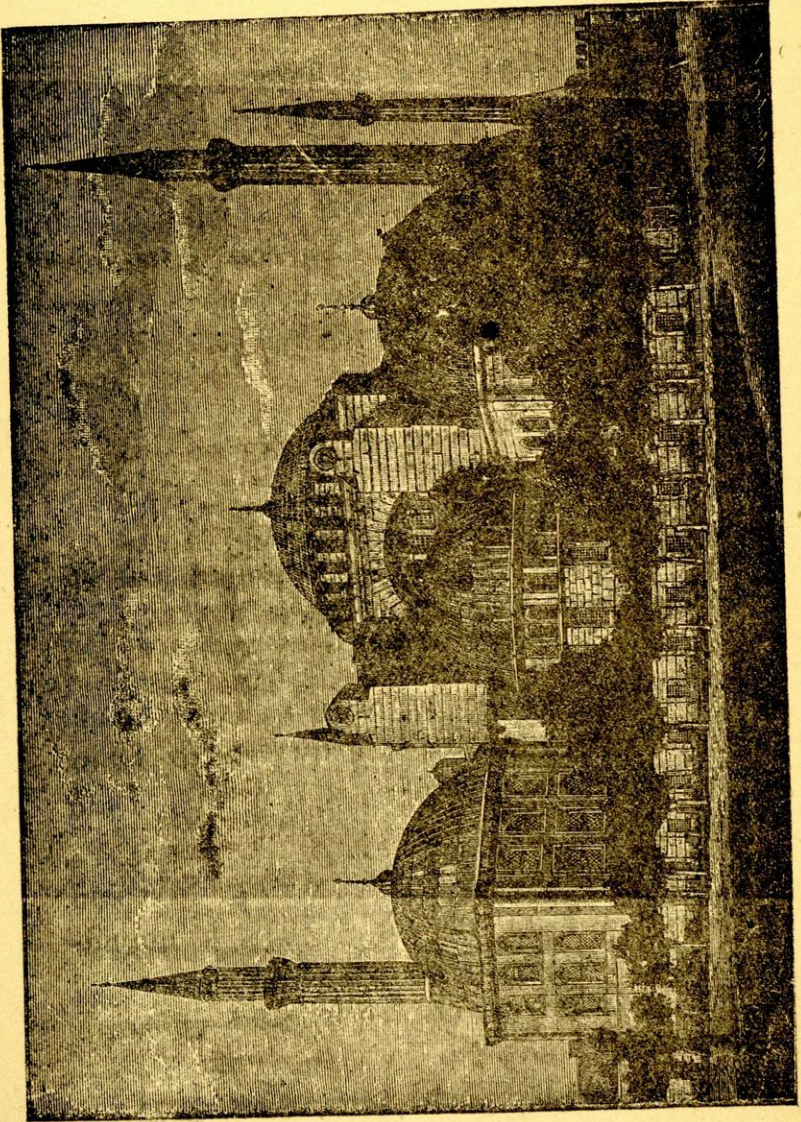
β'. Ὁ κυρίως Ναός.

Εἰς τὸν κυρίως ναὸν ὑπάρχουν :

Ὁ ἄμβων· ξύλινος ἢ μαρμάρινος εἰς τὸ ἀριστερὸ μέρος τοῦ ναοῦ· ἀπ' αὐτὸν ὁ διάκονος ἀναγινώσκει τὸ Εὐαγγέλιο καὶ ὁ ἱεροκήρυξ κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Στους ἀρχαίους χρόνους ἦσαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, μὲ δύο σκάλες, μία δεξιὰ καὶ μία ἀριστερά.

Ὁ δεσποτικὸς θρόνος· ἀντίκρου τοῦ ἄμβωνα μεγαλοπρεπῆς ξύλινος ἢ μαρμάρινος θρόνος, ὅπου στέκει ὁ δεσπότης.

Τὰ ἀναλόγια· δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ κυρίως ναοῦ ὑπάρχει μικρὸς χώρος, χωρισμένος συνήθως μὲ κάγκελα, ὅπου ψάλλουν

Ὁ Ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας

οὐκ ἀλλάττει μὲν τοὺς βοηθοὺς των· σὺ δὲ μέσον τοῦ χώρου αὐτοῦ εἶνε τὰ ἀνιαλόγια, ὅπου οὐκ ἀλλάττει ποποθειοῦν ἀνοικτὰ τὰ βιβλία τους, ὅταν ἀλλάττουν.

Στρεψείδια. Εἰς τὰ πλάγια τοῦ κυρίου ναοῦ ὑπάρχουν μερικὰ ἀπλᾶ ξύλινα καθίσματα, ὅπου οἱ χριστιανοὶ στέκουν ἢ κάθονται, λίγο καὶ εἰς ὄρισμένες στιγμῆς, κατὰ τὴν ὄρατῶν ἱερῶν τελετῶν.

ΙΕΡΑ ΣΚΕΥΗ

Ἱερὰ σκεύη λέγονται μερικὰ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται γιὰ τὴν τέλεσι τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἄλλων τελετῶν τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ αὐτὰ εἶνε :

Α'. Ἱερὰ σκεύη διὰ τὴν θεία Ἐὐχαριστία.

1) Ἡ ἁγίος δίσκος (κοινῶς: δισκοκάρυον). Οὗτος εἶνε μικρὸς δίσκος, ἐπάνω τοῦ ὁποῖο τίθενται ὁ Ἅγιος Ἄρτος· μᾶς ὑπερβαίνει δὲ τὴν φάτνη τῆς Βηθλεέμ, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Χριστός.

2) Τὸ ἅγιον ποτήριον. Εἶναι ἀσημένιο ἢ χρυσὸ ποτήρι, ψηλὸ καὶ στολισμένο μὲ εἰκόνες καὶ πολύτιμους λίθους· μέσα εἰς αὐτὸ τίθεται τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, καὶ μᾶς ὑπενθυμίζει τὸ ποτήριον, πὺ μετεχει-

Ἅγιο Ποτήριον.
(Παλαιᾶς ἐποχῆς)

ρίσθη ὁ Χριστὸς ὅταν στὸν Μυστικὸ Δεῖπνο ἔκαμε τὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας.

3) Ὁ ἀστέρισκος. Οὗτος εἶνε σταυροειδῆς ἀστέρας, ἀπὸ πολύτιμο μέταλλο, μὲ τέσσαρα κυρτὰ σκέλη, καὶ τίθεται ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἅγιο δίσκο, διὰ νὰ μὴ ἐγγίξη τὸ κάλυμμα τὸν ἅγιο ἄρτο. Μᾶς ὑπενθυμίζει δὲ τὸν ἀστέ-

ρα, πὸν ὠδήγησε τοὺς Μάγους στὴν Βηθλεέμ, ὅταν ἐγεννήθη ὁ Χριστός.

4) Ἡ λ ό γ χ η. Εἶναι μικρὸ μαχαιρίδιο μὲ σχῆμα λόγχης· μὲ αὐτό, τὴν ὄρα τῆς προσκομιδῆς, βγάξει ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τὸ π ρ ό σ φ ο ρ ο ν (καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ μέρος ποῦ

Ἅγιο ποτήριον.
(Παλαιᾶς ἐποχῆς)

εἶνε ἡ σ φ ρ α γ ί δ α) τὸν Ἅ γ ι ο Ἅ ρ τ ο καὶ τοὺς Μ ε ρ ί δ α ς. Εἶνε δὲ αἱ μ ε ρ ί δ ε ς μικρὰ τριγωνικὰ ἢ σφαιρικὰ τεμάχια ἄρτου, τὰ ὅπια τοποθετοῦνται ἐπάνω στὸ δισκάριον, διὰ νὰ τιμήσουμε διαφόρους ἁγίους ἢ νὰ μνημονεύσουμε τοὺς νεκροὺς μας. Ἡ ἁ γ ί α λ ό γ χ η μᾶς ὑπενθυμίζει τὴ λόγχη τοῦ στρα-

τιώτου, με την οποία ἐκεντήθη ὁ Χριστός ἐπάνω στὸν σταυρό.

5) Ὁ ἁ ἦ ρ. Ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ τελειώσῃ τὴ προσκομιδὴ, σκεπάζει τὸν ἅγιον δίσκο καὶ τὸ ἅγιον ποτήριον, καθέναν χωριστά, με μικρὰ καλύμματα πὺ συνήθως ἔχουν σχῆμα σταυροῦ. Ἐπειτα δὲ ὅλα μαζί τὰ καλύπτει μὲ ἓνα τετράγωνον ὕφασμα, πὺ εἰς τὸ μέσον ἔχει κεντημένο τὸν τίμιον σταυρό. Τὸ ὕφασμα αὐτὸ λέγεται ἁ ἦ ρ καὶ παρομοιάζει τὸ καθαρὸ σεντόνι, με τὸ ὁποῖο ὁ Ἰωσήφ ἐσκέπασε τὸ ἄχραντο σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅταν τὸ κατέβασε ἀπ' τὸ σταυρό.

6) Ἡ λ α β ἰ ς εἶνε τὸ κουταλάκι, με τὸ ὁποῖο ὁ ἱερεὺς μᾶς μεταδίδει τὴ θεία κοινωνία.

7) Τὸ ζ έ ο ν. Εἶνε μικρὸ δοχεῖο, μέσα στὸ ὁποῖο θερμαίνεται τὸ νερό, πὺ χύνει ὁ ἱερεὺς στὸ ἅγιον ποτήριον κατὰ τὴ θεία λειτουργία, πρὶν νὰ κοινωνήσῃ.

*Β'. Ἱερὰ σκεύη διὰ τὰ ἄλλα μυστήρια
καὶ τελετὰς τῆς Ἐκκλησίας.*

1) Ἡ κ ο λ υ μ β ἦ θ ρ α μέγαλον χάλκινον

δοχεῖο, πὸν χρησιμεύει γιὰ τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος καὶ εἰκονίζει τὸ Ἰορδάνη ποταμό, μέσα στὸν ὁποῖο ἐβαπτίσθη ὁ Χριστός. Στὸν ἀρχαῖον χριστιανικὸν χρόνον, πὸν οἱ χριστιανοὶ ἐβαπτίζοντο σὲ μεγάλη ἡλικία καὶ πολλοὶ μαζί, ἀντὶ τῆς κολυμβήθρας εἶχαν τὰ βαπτιστήρια· αὐτὰ ἦσαν δεξαμενές, στρογγυλές ἢ τετράγωνες ἢ ὀκτάγωνες, κτισμένες κοντὰ στὴν ἐκκλησία.

2) Τὸ μυροδοχεῖον. Μικρὸ ἀσημένιον μπουκαλάκι, ὅπου βάζουν τὸ ἅγιον μῦρον, πὸν μυρώνει ὁ παπᾶς τὸν νεοβάπτιστον στὸ μυστήριον τοῦ χρίσματος.

3) Θυμιατήριον. Τὸ θυμίατόν εἶνε ἀσημένιον καὶ πλουμιστὸ μὲ ἱερὰ στολίδια καὶ εἰκόνες δοχεῖο. Μέσα σ' αὐτὸ καίει τὸ θυμίαμα, πὸν χρησιμοποιεῖται σ' ὅλες τῆς ἱερῆς τελετῆς τῆς ἐκκλησίας καὶ παρομοιάζει τῆς προσευχῆς τῶν καλῶν χριστιανῶν, πὸν γοργὰ κι' εὐχάριστα, ὅπως τὸ θυμίαμα, ἀναβαίνουν στὸν Θεόν.

4) Ὁ ἐπιτάφιος. Εἶνε ἓνα τεμάχιον ἀπὸ ὕφασμα ἢ μουσαμᾶ, ἐπάνω στὸ ὁποῖον εἶνε κεντημένη ἢ ζωγραφισμένη ἡ εἰκόνα τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ Χριστοῦ.

5) Τὰ ἑξάπτερυγα. Μικρὲς στρογγυ-

λές εἰκόνες τῶν ἀγγέλων, ἀπὸ ξύλο ἢ μέταλλο, βαλμένες ἐπάνω σὲ ὑψηλὰ κοντάρια, πίσω ἀπὸ τὴν Ἀγία Τράπεζα. Ἄλλες εἰκόνες, σὲ πολυτελές ὕφασμα καὶ σὲ ὑψηλὰ κοντάρια κρεμασμένες, λέγονται ἱεραὶ σημαῖαι καὶ τοποθετοῦνται πίσω ἀπὸ τὰ στασεῖδια τῶν ψαλτῶν. Καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα καὶ ἡ ἱερὸς σημαῖες κρατοῦνται ὑψηλὰ καὶ προπορεύονται στῆς μεγάλης ἐκκλησιαστικῆς πομπῆς καὶ λιτανεῖες.

6) Οἱ Κώδωνες ἢ Καμπάναι. Εἶναι μεγάλοι μὲ ὠραῖο ἦχο κώδωνες, μὲ τοὺς ὁποίους προσκαλοῦνται οἱ χριστιανοὶ στῆς ἐκκλησίᾳ· πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶνε ὀνομαστοὶ διὰ τὸ μέγεθος καὶ τὸν ἀρμονικὸν τὸν ἦχο. Εἶναι κρεμασμένοι στὸ κωδωνοστάσιον (καμπαναριό) πρωτοβγῆκαν στὴν Εὐρώπη καὶ γιὰ πρώτη φορὰ ἐχρησιμοποιήθησαν στῆς ἐκκλησίᾳ μας τὴν ἐποχὴ τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαήλ (800 μ. Χ.). Παλαιότερα ἢ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, γιὰ νὰ καλῆ τοὺς χριστιανοὺς εἰς τοὺς ναοὺς, εἶχε τὰ σήμαντρα (τεμάχια ἀπὸ ξύλο ἢ σίδηρο), τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ σήμερα σὲ πολλὰ Μοναστήρια.

ΙΕΡΑ ΑΜΦΙΑ

Οἱ κληρικοί, δηλαδή οἱ λειτουργοὶ τῆς Ἐκκλησίας, φοροῦν, ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χριστιανικοὺς χρόνους, ὁμοίομορφο μαῦρο ἔνδυμα (τὰ ῥάσα) καὶ ἰδιαίτερο κάλυμμα τῆς κεφαλῆς (καλυμαῦχι), τὰ ὁποῖα τοὺς ἐμφανίζουν σεμνοὺς καὶ ἀξιοπρεπεῖς.

Ὅταν ὁμῶς τελοῦν τὰ μυστήρια ἢ ἄλλες ἱερῆς τελετῆς τῆς Ἐκκλησίας, καθιερώθη ἀνεκαθὲν νὰ φοροῦν ἰδιαίτερη στολή, ἡ ὁποία διέφερε γιὰ κάθε βαθμὸ τῆς ἱερωσύνης. Τὰ ἐνδύματα αὐτὰ, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἰδιαίτερη λειτουργικὴν στολὴν τῶν κληρικῶν, λέγονται Ἰερά Ἀμφια, καὶ στὴν παλαιὰ ἐποχὴ εἶχαν ὅλα τὸ ἴδιο χρῶμα τὸ λευκόν, (γιὰ νὰ δείχνη τὴν ἀγνότητα, ποὺ πρέπει νὰ ἔχη ἡ ψυχὴ τοῦ λειτουργοῦ τῆς Ἐκκλησίας)· ἐστολίζοντο δὲ συνήθως μὲ κόκκινους σταυροὺς καὶ ὁμοίochρωμες γραμμῆς (διότι ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων ἐπήγασε ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ ἄφθονο ἐχύθη ἐπάνω στὸν Σταυρό).

Μὲ τὸ χρόνο ὁμῶς τὰ ἱερά ἀμφια ἔγει-

ναν πολυτελή, με πολλά χρώματα και με χρυσά στολίδια, και μάλιστα ἀφ' ὅτου ἤρχισαν στήν Ἐκκλησία νὰ μιμοῦνται τοὺς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

α'. Ἱερὰ ἄμφια τοῦ ἀρχιερέως.

1) Τὸ σ τ ι χ ἄ ρ ι ο ν. Εἶνε τὸ ἐσωτερικὸ ἄμφιο, ὁμοιο με χιτῶνα, πὺ φθάνει ἔως τοὺς πόδας· ἔχει χρῶμα συνήθως λευκὸ με σ τ ῖ χ ο υ ς , δηλαδή χρωματιστὲς σειρὲς, και εἶνε κοινὸ ἄμφιο διὰ τὸν ἀρχιερέα, τὸν ἱερέα και τὸν διάκονο.

2) Γ ὀ ἐ π ι τ ρ α χ ῆ λ ι ο ν. Τὸ γνωστὸ ἄμφιο, πὺ κρέμεται ἀπὸ τὸν τράχηλο και εἶνε ἐπίσης κοινὸ εἰς τὸν ἀρχιερέα και τὸν ἱερέα. Φανερώνει τὴν πνευματικὴ εὐθύνη, πὺ ἔχει γιὰ τὸ ποίμνιό του ἐκεῖνος πὺ τὸ φορεῖ.

3) Ὁ Σ ἄ κ κ ο ς. Εἶνε πολυτελὲς και εὐρύχωρο ἄμφιο, με κοντὰ και πλατειὰ μανίκια, και φθάνει ἔως τὸ γόνα. Ὁμοιάζει με τοὺς σάκκους τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία τὸ παρέλαβε· εἰς τοὺς παλαιοὺς χρόνους οἱ ἀρχιερεῖς ἀντὶ τοῦ σάκκου ἐφόρουσαν τὸ φ α ι λ ὀ ν ι ο ν.

4) Τὸ Ὠμοφόριον. Αὐτὸ τὸ ἄμφιο εἶνε τὸ ἰδιαίτερο διακριτικὸ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος. Εἶνε στενὸ τεμάχιο ἀπὸ βαρῦτιμο

Ἀρχιερεὺς μὲ τὰ ἄμφιά του
(1600 μ. Χ.)

λευκὸ ὕφασμα, συνήθως μαλλομέταξο, μὲ πολυτελεῖς σταυροὺς καὶ χρυσᾶ κρόσια. Ὠμοφόρια εἶνε δύο εἰδῶν: τὸ μέγα καὶ τὸ μι-

κ ρ ό. Τὸ ὁμοφόριο ὁ ἀρχιερεὺς τὸ περιβάλλεται εἰς τοὺς ὄμους του.

5) Ἡ Μίτ ρ α. Κάλυμμα τῆς κεφαλῆς μεγαλοπρεπέστατο, ἀπὸ χρυσάφι ἢ ἀσῆμι, ὁμοιο μὲ στέμμα. Εἶνε στολισμένη μὲ πολύτιμους λίθους καὶ φέρει γύρω μικρὰς εἰκόνες, εἰς δὲ τὴν κορυφὴ σταυροῦ.

6) Ἡ ποιμαντικὴ ῥάβδος (ἢ πατερίτσα). Ῥάβδος μακρά, ἢ ὅποια στὸ ἐπάνω μέρος φέρει δύο φεΐδια ἀντιμέτωπα πρὸς τὸ σταυροῦ, πού εἶνε στὴ μέση. Κατασκευάζεται ἀπὸ ἀσῆμι ἢ καὶ ἀπὸ πολύτιμο ξύλο καὶ εἶνε δεῖγμα τῆς ἀρχιερατικῆς ἐξουσίας.

7) Ὁ Σταυρὸς καὶ τὸ Ἐγκόλπιον. Εἰς τὸ στήθος φέρει ὁ ἀρχιερεὺς πολύτιμο σταυροῦ καὶ τὸ ἐγκόλπιον, δηλαδὴ μικρὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἢ τῆς Θεοτόκου. Καὶ ὁ σταυρὸς καὶ τὸ ἐγκόλπιο κρέμονται ἀπὸ τὸν λαιμὸ μὲ χρυσῆ ἄλυσσο.

8) Ἡ ζώνη, τὰ ἐπιμάνικα, καὶ τὸ ἐπιγονάτιον (τετράγωνο ὕφασμα μὲ κεντημένο σταυροῦ ἢ εἰκόνα, πού κρέμεται κοντὰ στὸ γόνα) εἶνε κοινὰ ἄμφια εἰς τὸν ἀρχιερέα καὶ εἰς τὸν ἱερέα, τὰ δὲ ἐπιμάνικα καὶ εἰς τὸν διάκονο.

β'. Ἱερὰ ἄμφια τοῦ ἱερέως.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ στιχάριον, τὴ ζώνην, τὰ ἐπιμάνικα, τὸ ἐπιτραχήλιον καὶ τὸ ἐπιγονάτιον, πού εἶνε κοινὰ ἄμφια, τόσο διὰ τὸν ἀρχιερέα ὅσο καὶ διὰ τὸν ἱερέα, ὁ ἱερεὺς φέρει καὶ ἓνα ἰδιαίτερον ἄμφιον: τὸ φαιλόριον.

Τοῦτο εἶναι τὸ ἐξωτερικόν, χωρὶς μανίκια, εὐρύχωρον καὶ ὠσειδὲς εἰς τὸ σχῆμα ἄμφιον, πού φορεῖ ὁ ἱερεὺς σὲ ὄλες σχεδὸν τῆς ἱεροπραξίας· ἔχει χροῶμα λευκόν, ἀλλὰ πολλὰς φορὰς εἶνε πολύχρωμον καὶ πολυτελές.

γ'. Ἱερὰ ἄμφια τοῦ διακόνου.

Τοῦ διακόνου ἄμφια εἶνε τὸ: στιχάριον, τὰ ἐπιμάνικα (γιὰ τὰ ὁποῖα εἶπαμε ἄνωτέρω) καὶ τὸ ὄράριον.

Τὸ ὄράριον εἶνε στενὸν καὶ μακρὸν τεμάχιον ἀπὸ λευκὸν ἢ πολύχρωμον ὕφασμα, στολισμένον στὰ ἄκρα μὲ κρόσια καὶ σταυρούς. Εἶνε τὸ διακριτικὸν ἄμφιον τοῦ διακόνου καὶ τὸ περιβάλλεται στοὺς ὤμους του, οὕτως ὥστε τὸ μὲν ἓνα ἄκρον αὐτοῦ νὰ κρέμεται ἔμπρός, τὸ δὲ ἄλλο πίσω.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ

Λειτουργικά βιβλία λέγονται τὰ βιβλία ἐκεῖνα, πού περιέχουν τῆς ἀκολουθίας τῶν μυστηρίων καὶ τῶν ἄλλων τελετῶν τῆς Ἐκκλησίας. Κάθε ναὸς ἔχει τὰ λειτουργικά του βιβλία, τὰ ὁποῖα φυλάσσονται εἰς τὰ ἀναλόγια τῶν ψαλτῶν ἢ, ὅταν ὁ ναὸς εἶνε μεγάλος, εἰς τὸ σκευοφυλάκιο.

Τὰ σπουδαιότερα λειτουργικά βιβλία εἶνε:

1) Τὸ Εὐαγγέλιον· περιέχει τεμάχια (περικοπάς) ἀπὸ τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, γιὰ κάθε ἑορτὴ καὶ γιὰ κάθε περίστασι.

2) Ὁ Ἀπόστολος· περιέχει ὁμοίως τεμάχια ἀπὸ τὰς Πράξεις καὶ τὰς Ἐπιστολάς τῶν Ἀποστόλων.

3) Τὸ Ψαλτήριον· περιέχει τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ, τοὺς ὁποίους τόσο συχνὰ μεταχειρίζεται ἡ Ἐκκλησία μας

4) Τὸ Εὐχολόγιον· περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τῆς θείας λειτουργίας καὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων καὶ ὄλων γενικὰ τῶν τελετῶν τῆς Ἐκκλησίας.

5) Τὰ Μηναια, δώδεκα τὸν ἀριθμό, ἕνα γιὰ κάθε μῆνα, περιλαμβάνουν τὴν ὑμνολογία (δηλ. ὕμνους, τροπάρια) καὶ τὴν ἱστορία ὅλων τῶν ἀγίων καὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ ἔτους.

6) Τὸ Τριώδιον περιλαμβάνει τὴν ὑμνολογία ὅλων τῶν κινητῶν ἑορτῶν, ἀπὸ τῆ Κυριακῆ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου ἕως τὸ Μέγα Σάββατο.

7) Τὸ δὲ Πεντηκοστάριον περιέχει ὁμοίως τὴν ὑμνολογία τῶν κινητῶν ἑορτῶν ἀπὸ τῆ Κυριακῆ τοῦ Πάσχα ἕως τῆ Κυριακῆ τῶν Ἀγίων Πάντων.

8) Ἡ Ὁκτώηχος, περιέχει πολλοὺς ὕμνους καὶ τροπάρια, ἰδίως γιὰ τὸν Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστὸ καὶ τὴν Ἀνάστασή Του, ποὺ ψάλλονται κατὰ τοὺς ὀκτὼ ἤχους τῆς Ἐκκλησίας.

ΠΟΤΕ ΛΑΤΡΕΥΕΤΑΙ Ο ΘΕΟΣ

I. ΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Πάντοτε, σὲ κάθε στιγμή καὶ ὥρα, ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ φανερώνη τὴ λατρεία του πρὸς τὸ Θεό· ἀνεκαθεν ὁμως, ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους, οἱ ἄνθρωποι εἶχαν ἰδιαίτερες ἡμέρες ἀφιερωμένες στὴ λατρεία τοῦ Θεοῦ· ἢ ἡμέρες αὐτὲς λέγονται **έ ο ρ τ α ί**. Στὴν ἱερὰ ἱστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐμάθαμε ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ὠρίσε τὴν ἐβδόμη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος, τὸ **Σ ά β β α τ ο**, γιὰ νὰ Τὸν λατρεύουν οἱ ἄνθρωποι.

Διαίρεση τῶν ἐορτῶν.

Καὶ στὴν Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, εὐθὺς ἀπὸ τότε πού ἰδρύθηκε, ὠρίσθησαν **έ ο ρ τ α ί**. Ἡ πρώτη καὶ ἀρχαιότερη χριστιανικὴ ἐορτὴ εἶνε ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἐβδομάδος,

κατὰ τὴν ὁποία ἀνέστη ὁ Κύριος, καὶ
γιαυτὸ ὀνομάζεται Κυριακή. Μὲ τὸν
χρόνον ὅμως προσετέθησαν καὶ ἄλλες ἑορ-
τὲς πρὸς τιμὴν διαφόρων περιστατικῶν τοῦ
βίου τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὲς λέγονται Δε-
σποτικαὶ ἑορταί· ἢ τῆς Θεοτόκου, καὶ
λέγονται Θεομητορικαὶ ἑορταί· ἢ
τῶν διαφόρων ἁγίων καὶ λέγονται ἑορταί
πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων.

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὅλες ἡ ἑορτὲς τῆς Ἐκκλησίας μας δια-
ροῦνται εἰς ἀκινήτους καὶ κινήτους.
Ἀκίνητοι λέγονται αἱ ἑορταί, πὺ ἑορτάζον-
ται πάντοτε τὴν ἴδια ἡμερομηνία (ἑορτὴ τοῦ
Ἁγ. Δημητρίου—26 Ὀκτωβρίου, τῆς Κοιμή-
σεως τῆς Παναγίας—15 Αὐγούστου)· κινήται
δὲ λέγονται ἡ ἑορτὲς, πὺ κάθε χρόνο ἀλλά-
ζουν τὴν ἡμερομηνίαν πὺ ἑορτάζονται (ἑορ-
τὴ τοῦ Πάσχα, ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς,
Ἀπόκρεω κλπ.)

Α'. ΔΕΣΠΟΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

1. Ἀκίνητοι.

Ἡ σπουδαιότερες ἀπὸ τὰς ἀκινήτους Δε-
σποτικὰς ἑορτὰς εἶνε :

1) Ἡ γέννησις τοῦ Σωτήρος (τὰ Χριστούγεννα). Ἀρχαιότατη ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ στὴν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας· εἶνε μία ἀπὸ τῆς ἐπισημότερες καὶ πειρὸ χαρούμενες ἑορτὲς τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ἑορτάζεται τὴν 25 Δεκεμβρίου.

2) Ἡ περιτομὴ τοῦ Κυρίου ἑορτάζεται ὀκτὼ ἡμέρες μετὰ τὴν ἑορτὴ τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ (τὴν 1ην Ἰανουαρίου), εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὅτι ὁ Χριστὸς ὀκτὼ ἡμέρες μετὰ τὴν γέννησίν του, ὅπως ὥριζεν ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος, περιετμήθη καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομά του: Ἰησοῦς, δηλαδὴ Σωτήρ.

3) Τὰ Θεοφάνεια (6 Ἰανουαρίου) εἰς ἀνάμνησιν τῆς βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν Ἰορδάνην. Λέγεται δ' ἡ ἑορτὴ αὐτὴ Θεοφάνεια, διότι σ' αὐτὴν ἐφανερώθη ὁ Θεὸς, δηλαδὴ τὸ μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος (ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐβαπτίζετο στὸν Ἰορδάνην, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφανερώθη ὑπὸ μορφήν περιστερᾶς, καὶ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ Πατρὸς: «οὗτος εἶνε ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός». Τὰ Θεοφάνεια ὁ λαὸς τὰ λέγει καὶ Φῶτα.

4) Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Χριστοῦ (2 Φεβρουαρίου) Ὅπως γνωρίζομεν ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἡ Παναγία ἐπῆγε τὸν Χριστὸν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, 40 ἡμέρες μετὰ τὴν γέννησίν Του, διὰ νὰ τὸν ἀφιερῶσθαι εἰς τὸν Θεόν. Ἐκεῖ τὴν ὑπεδέχθη ὁ γέρον προφήτης Συμεών, στὸν ὁποῖο ὁ Θεὸς εἶχε ὑποσχεθῆ ὅτι δὲν θὰ πεθάνῃ, ἂν δὲν ἰδῆ τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Ὁ Συμεών, μόλις ἔλαβε τὸ Χριστὸ στὰς ἀγκάλας του, ἐφωτίσθη ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, εὐχαρίστησε τὸν Θεὸ καὶ εἶπε: «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα κλπ», δηλαδή: «Τώρα, Θεέ μου, ἄς ἀποθάνω εὐχαριστημένος κ.λ.π.»

5) Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Χριστοῦ (6 Αὐγούστου) εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὅτι ὁ Χριστός, προτοῦ σταυρωθῆ, μετεμορφώθη εἰς τὸ ὄρος Θαβὼρ ἐνώπιον τῶν τριῶν ἀγαπημένων μαθητῶν Του, τοῦ Πέτρου, τοῦ Ἰακώβου καὶ τοῦ Ἰωάννου.

6) Ἡ Ὑψωσις τοῦ τιμίου Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου). Ἡ μητέρα τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, ἡ Ἁγία Ἑλένη, ἀφοῦ ἔκτισεν ἐπάνω στὸν Γολγοθᾶ τὸν ναὸ τῆς Ἀναστάσεως, ὕψωσε μὲ μεγά-

λη τιμὴ τὸν σταυρό, ἐπάνω στὸν ὁποῖο ἔσταυρώθη ὁ Χριστός. Ἀλλὰ πολλὰ χρόνια κατόπιν (τὸ 614 μ.Χ.), ὅταν οἱ Πέρσαι ἐκυρίευσαν τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐπῆραν γιὰ λάφυρο καὶ τὸν τίμιον Σταυρὸν· μὲ χρόνια ὅμως, τὸ

Λιτανεΐα πρὸς τιμὴν τοῦ Σταυροῦ
(Ἀπὸ ἀρχαῖο Βυζαντινὸ χειρόγραφο)

628 μ.Χ., ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἡράκλειος, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Πέρσες, ἐπῆρε ἀπὸ αὐτοὺς τὸν τίμιον Σταυρὸ καὶ μὲ μεγάλη πομπὴ καὶ εὐλάβεια τὸν ἔστησε πάλι στὸ ναὸ τῆς Ἀναστάσεως. Διὰ τὴν ἐνθυμούμεθα τὰ γεγονότα αὐτὰ ὠρίσθη ἡ ἑορτὴ τῆς Ὑψώσεως τοῦ Σταυροῦ.

2. Κινητά.

Ἡ ἡμερομηνία, πού ἐορτάζεται κάθε κινητὴ ἐορτὴ, κανονίζεται ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία πού ἐορτάζεται ἡ ἐορτὴ τοῦ Πάσχα. Ἐὰν π. χ. τὸ Πάσχα ἐορτάζεται εἰς τὰς 15 Ἀπριλίου, ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων θὰ ἐορτασθῇ ὀκτὼ ἡμέρες προτέτερα, δηλαδὴ στῆς 8 Ἀπριλίου, ἡ δὲ Πεντηκοστὴ πενήντα ἡμέρες κατόπιν ἀπὸ τὸ Πάσχα, δηλαδὴ στῆς 3 Ἰουνίου. Γιαυτὸ καὶ τὸ Πάσχα λέγεται κέντρον τῶν κινητῶν ἐορτῶν.

Ἡ κινητὴς ἐορτὴς ἀρχίζουσι ἀπὸ τῆ Κυριακῆ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου (ἀπὸ τὴν ὁποία, ὅπως λέγει καὶ ὁ λαός, ἀνοίγει τὸ τριώδιον) καὶ τελειώνουσι τὴν Κυριακὴ τῶν ἀγίων Πάντων, ὀκτὼ Κυριακὰς μετὰ τὸ Πάσχα.

Ἡ σπουδαιότερες ἀπὸ τῆς κινητῆς ἐορτῆς εἶνε ἡ ἑξῆς :

1) Πρὸ τοῦ Πάσχα, ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου ἔχει ὀρισθῆ νηστεία, διὰ νὰ προετοιμαστοῦν οἱ χριστιανοὶ διὰ τὴν ἐορτῆς Ἀναστάσεως· ἡ νηστεία αὕτη λέγεται Μεγάλη Τεσσαρακοστὴ καὶ περιλαμβάνει ἕξ Κυριακὰς.

Ἡ πρώτη Κυριακὴ τῆς Μεγ. Σαρακοστῆς λέγεται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἡ Ἐκκλησία μας ἐορτάζει κατ' αὐτὴν τὴν νίκη τῆς Ὁρθοδοξίας ἐναντίον τῶν διαφόρων αἱρέσεων καὶ τῶν ἀπίστων. Ὁρίσθη νὰ ἐορτάζεται ἀπὸ τὸν ὄγδοο μ. Χ. αἰῶνα.

2) Ἡ τρίτη Κυριακὴ τῆς Μεγ. Σαρακοστῆς, ἡ Κυριακὴ τῆς Σταυροπροσκηνήσεως· κατ' αὐτὴν ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει τὸν Τίμιον Σταυρὸ εἰς τοὺς χριστιανούς, διὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν καὶ λάβουν δύναμι, γιὰ νὰ ἀγωνισθοῦν ἐναντίον τῆς ἀμαρτίας καὶ τῶν πειρασμῶν.

3) Οἱ Χαιρετισμοί. Στὸν ὄρθρο τοῦ Σαββάτου τῆς πέμπτης ἑβδομάδας τῶν νηστειῶν εἶχεν ὀρισθῆ νὰ ψάλλεται ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος (κοινῶς: οἱ χαιρετισμοί). Ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος εἶνε ἓνα λαμπρὸ θρησκευτικὸ ποίημα, τὸ ὁποῖον ἔψαλεν εἰς τὴν Θεοτόκον ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως (τῷ 626 μ. Χ.), γιὰ νὰ τὴν εὐχαριστήσῃ, διότι ἔσωσε τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Περσῶν καὶ τῶν Ἀβάρων. Γιὰ μεγαλειότερη εὐκολία τῶν χριστιανῶν οἱ χαιρετισμοὶ στὲς ἡμέρας μας ψάλλονται τεμαχιστὰ τῆς πρώτης τέσσαρες Παρασκευῆς τῶν νη-

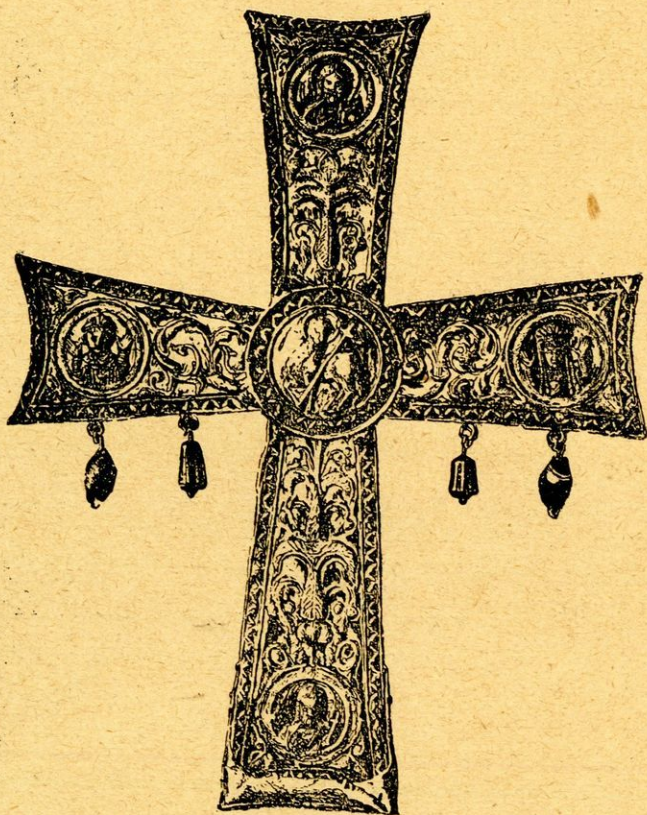
στειῶν, τὸ ἀπόγευμα, τῇ δὲ πέμπτῃ Παρασκευῇ ψάλλονται ὄλοι μαζί (ἡ ἀνακεφαλαίωσις).

4) Τὸ Σάββατο τῆς ἕκτης ἑβδομάδας ἔχει ὀρισθῆναι νὰ ἐορτάζεται ἡ ἀνάστασις τοῦ φίλου τοῦ Χριστοῦ Λαζάρου εἰς τὴν Βηθανία, καὶ γι' αὐτὸ λέγεται Σάββατον τοῦ Λαζάρου.

5) Ἡ Κυριακὴ, ποὺ εἶνε ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τὸ Σάββατο τοῦ Λαζάρου, εἶνε ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων. Κατ' αὐτὴν ἐορτάζομεν τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδο τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἕξ ἡμέρες πρὸ τοῦ πάθους Του, ὅταν οἱ κάτοικοι τῶν Ἱεροσολύμων τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ κλάδους (βαΐα) φοινίκων, τὰ δὲ παιδιὰ ἔψαλλον τὸ «Ὠσανά».

6) Ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάς. Ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων ἕως τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα μεσολαβεῖ μιὰ ἑβδομάδα. Ἡ ἑβδομάδα αὐτὴ ἔχει ὀλόκληρη ἀμερωθῆναι γιὰ νὰ ἐορτάζομε, μὲ εὐλάβεια καὶ μὲ κατάνυξι, τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Εἶνε ἑβδομάς αὐστηρᾶς νηστείας καὶ προσευχῆς, διότι μεγάλῃ γεγονότα—τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ—ἐορτάζομεν κατ' αὐτὴν, γι' αὐτὸ δὲ λέγεται καὶ Μεγάλῃ Ἑβδομάς.

Γιὰ νὰ ἐνθυμούμεθα τὰ γεγονότα αὐτά,
ποὺ ἔσωσαν τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν ἁμαρ-

Ἄσημένιος σταυρὸς
(Δεῖγμα λεπτῆς Βυζαντινῆς τέχνης)

τία, ἡ Ἐκκλησία ὥρισε διάφορες ἀκολουθίες,
ποὺ ψάλλονται συνήθως τὴ νύκτα (Ὁ λ ο ν υ

κτίεις). Οἱ καλλίτεροι ὕμνοι, τὰ πειρὸ συγκινητικὰ καὶ ὠραῖα τροπάρια, τὰ πειρὸ διδακτικὰ καὶ ὑψηλὰ ἀναγνώσματα ἔχουν διαλεχτῆ μὲ τόση σοφία γιὰ τῆς ἀκολουθίης τῶν παθῶν τοῦ Κυρίου.

Αἱ Ἀκολουθίαι τοῦ Νυμφίου ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ βράδυ τῆς Κυριακῆς τῶν Βατῶν καὶ ψάλλονται ἕως τὴν ἑσπέρα τῆς Μεγ. Τετάρτης. — Τὴν Μεγ. Πέμπτη τὸ βράδυ ψάλλεται ἡ τόσο συγκινητικὴ ἀκολουθία τῶν Παθῶν τοῦ Σωτήρος καὶ ἀναγινώσκονται τὰ δώδεκα Εὐαγγέλια, ποῦ μᾶς διηγοῦνται τὸ πάθος καὶ τὴν ταφή τοῦ Χριστοῦ. — Ἀφοῦ διαβασθῆ τὸ ἕκτο Εὐαγγέλιο, ὁ ἱερεὺς βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀριστερὰ θύρα τοῦ ἱεροῦ, κρατῶντας ὑψηλὰ καὶ μὲ εὐλάβεια τὸν Ἐσταυρωμένο, καὶ διασχίζει ὅλο τὸ Ναὸ ἀπαγγέλοντας ἀργὰ — ἀργὰ τὸ τροπάριο «Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλου». Λαμπάδες καὶ θυμιατὰ κρατοῦν οἱ διάκοι ἢ μικρὰ παιδιὰ ἔμπρὸς ἀπ' τὸν Ἐσταυρωμένο, γονατιστοὶ δὲ οἱ χριστιανοί, μὲ συγκίνηση καὶ καὶ συντριβὴ σταυροκοποῦνται, ἕως ὅτου ὁ ἱερεὺς στήσῃ τὸν Ἐσταυρωμένο στὸ μέσον τοῦ ναοῦ. — Ἡ ἄλλη ἡμέρα, ἡ Μεγάλη

Παρασκευῆ, εἶνε ἢ κατ' ἐξοχὴν πένθιμος ἡμέρα γιὰ τοὺς χριστιανούς, διότι κατ' αὐτὴν ὁ Χριστὸς ἐκρεμάσθη ἐπάνω στὸ Σταυρό, γιὰ νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Ὅλα πενθοῦν οἱ χριστιανοὶ εἰς τοὺς Ναοὺς προσκυνοῦμεν μὲ κατάνυξιν τὸν Ἑσταυρωμένον Σωτῆρά μας, τὸ δὲ βράδυ ψάλλεται μὲ πένθιμο μεγαλοπρέπεια ὁ Ἐπιτάφιος. — Τὸ Μεγ. Σάββατο τὸ περνοῦμε μὲ ἤρεμο κατάνυξιν, ἀναμένοντας τὴν τόσο χαροποιὸν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Προμήνυμά της εἶνε ἡ ἀκολουθία τῆς Πρώτης Ἀναστάσεως, πού ψάλλεται τὸ Σάββατο τὸ πρωτὶ. Ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ ἀρχιερεὺς ῥαντίζει τὸ πλῆθος μὲ λουλούδια, ψάλλοντας τὸ «ἀνάστα, ὁ Θεός, κρῖνον τὴν γῆν,» ἢ καμπάνες χαρμόσυνα κτυποῦν, καὶ ἀπ' ἐκείνη τὴ στιγμή ὅλα παίρνουν πανηγυρικὴ ὄψιν, μὲ τὴ μεγάλη προσδοκίαν τῆς Ἀναστάσεως.

7) Ἡ Κυριακὴ τοῦ Πάσχα. Ἡ πρώτη καὶ μεγαλείτερη ἑορτὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τιμὴν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. Τὴν ἑορτάζομε τὸ μεσονύκτιον τοῦ Μεγ. Σαββάτου, ἐξημερώνοντας Κυριακὴν.

Ἐπάνω σὲ μυρτοστόλιστη ἐξέδρα, στη-

μένη συνήθως στὸν περίβολο τοῦ Ναοῦ, οἱ κληρικοὶ, λαμπροφορεμένοι, καὶ οἱ ψάλτες ψάλλουν τὴν ἀκολουθία τῆς ἀναστάσεως καὶ ὁ τόσο γλυκὸς καὶ χαροποὺς ὕμνος «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν» κλπ. ψάλλεται μὲ χαρὰ καὶ ἀγαλλίαση ἀπ' τοὺς πιστοὺς.

Τὸ δὲ ἀπόγεμα τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα ψάλλεται ὁ ἑσπερινὸς τοῦ Πάσχα, τὸν ὁποῖον κοινῶς λέγομεν Ἁγάπη ἢ Δευτέρα Ἀνάστασις· εἶνε ὠραία τελετή, μάλιστα τὴν ὥρα ποὺ κληρικοὶ ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ Ναοῦ διαβάζουν τὸ Εὐαγγέλιον σὲ διάφορες γλῶσσες.

8) Ὁλη ἡ ἑβδομάδα, ποὺ ἀκολουθεῖ τὴν Κυριακὴν Πάσχα, εἶνε ἑορταστικὴ καὶ λέγεται Διακαινήσιμος ἑβδομάς. Ἡ δὲ δευτέρη Κυριακὴ μετὰ τὸ Πάσχα λέγεται Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ὅτι ὁ ὀλιγόπιστος Θωμᾶς ἐψηλάφισε τὸν Χριστὸν καὶ ἐπέισθη ὅτι ἀνέστη· ἡ δὲ τρίτη Κυριακὴ μετὰ τὸ Πάσχα ἔχει ἀφιερωθῆναι πρὸς τιμὴν τῶν Μυροφόρων γυναικῶν, ποὺ μὲ μῦρα ἄλειψαν τὸ ἅγιον Σῶμα τοῦ Ἰησοῦ στὸν τάφο, καὶ πρῶτες ἀξιώθηκαν νὰ μάθουν τὴν ἀνάστασίν Του· γι' αὐτὸ λέγεται καὶ

Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων.

9) Ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως, εἰς ἀνάμνησι τοῦ ὅτι ὁ Ἰησοῦς 40 ἡμέρας ἔπειτα ἀπ' τὴν ἀνάστασίν του ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἀφοῦ εὐλόγησε τοὺς μαθητάς Του· ἑορτάζεται 40 ἡμέρες μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα, ἡμέρα Πέμπτη.

10) Ἡ πεντηκοστή. Δέκα ἡμέρες ἔπειτα ἀπὸ τὴν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψίν του ὁ Σωτὴρ, ἔστειλε εἰς τοὺς μαθητάς του τὴν χάρι τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, σύμφωνα μετὰ τὴν υπόσχεσιν, πού τοὺς εἶχε δώσει ἀναβαίνοντας στοὺς οὐρανοὺς. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε καὶ ἐδυνάμωσε τοὺς Ἀποστόλους, καὶ μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐκήρυξαν καὶ ἐστερέωσαν τὸν Χριστιανισμὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Τοῦτο τὸ ἑορτάζομεν τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστῆς, πενήντα ἡμέρες μετὰ τὸ Πάσχα. Τὴν δὲ ἀκόλουθον ἡμέραν, τὴν Δευτέραν, ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀφιερῶσιν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον, ὅπως εἶπαμε, ἐφώτισε καὶ ἐδυνάμωσε τοὺς Ἀποστόλους εἰς τὸ ἔργον τους.

Β'. ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

Ἡ σπουδαιότερες ἀπὸ τῆς Θεομητορικῆς
ἐορτῆς εἶνε :

1) Τὰ Εἰσοδία τῆς Θεοτόκου
(21 Νοεμβρίου). Ὅπως ἡ Ἐκκλησία διδάσκει,
ἡ Θεοτόκος, ὅταν ἦτο τριῶν ἐτῶν, ἀφιερώθη
εἰς τὸν Ναό, ὅπου ἔμεινε δώδεκα χρόνια λα-
τρεύοντας τὸν Θεόν· δι' αὐτὸ ὠρίσθη καὶ ἡ
ἐορτὴ τῶν Εἰσοδίω ν.

2) Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεο-
τόκου (25 Μαρτίου). Κατὰ τὴν ἐορτὴν
αὐτὴ ἐορτάζομεν τὴν εὐχάριστη εἶδησι, τὴν
ὁποία ὁ ἄγγελος Γαβριήλ, ὅπως ἐμάθαμε
ἀπὸ τὴν ἱερὰ ἱστορία, ἔφερε εἰς τὴν Θεοτό-
κο, ὅτι θὰ γεννήσῃ τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου.
Εἶνε μία ἀπὸ τῆς ἐπισημότερες ἐορτῆς τοῦ
χριστιανισμοῦ, γιὰ μᾶς δὲ τοὺς Ἕλληνας εἶνε
καὶ Ἐθνικὴ ἐορτὴ, διότι τὴν ἡμέραν αὐτὴν
εἰς τὰ 1821 ὁ Ἐπίσκοπος τῶν Παλαιῶν
Πατρῶν Γερμανὸς ὑψωσε τὴ σημαία τῆς
Ἐπαναστάσεως.

3) Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου
ἔχει ὀρισθῆναι πρὸς τιμὴν τοῦ θανάτου τῆς Θεο-
τόκου· δέκα τέσσαρες ἡμέρες προτοῦ ἐορτάσω-
με τὴν ἐορτὴν αὐτὴν, δηλ. ἀπὸ τῆ 1η ἕως τῆ

Ἡ Ἁγία Οἰκογένεια

(Μία ἀπὸ τῆς χαριτωμένες εἰκόνες τοῦ Ραφαήλ)

14η Αὐγούστου, νηστεύομε καὶ ἡ νηστεία αὐτὴ λέγεται ἀπὸ τὸν λαὸ «Δεκαπενταύγουστο».

Γ'. ΕΟΡΤΑΙ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

Ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει ὁρίσῃ καὶ ἑορτές, γιὰ νὰ τιμῶμεν τοὺς ἁγίους ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι ἐφύλοξαν πιστὰ τὰς ἐντολὰς τοῦ Χριστοῦ, ἐκοπίασαν γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν καὶ διαδώσουν τὴ χριστιανικὴ θρησκεία καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς καὶ τὸ αἷμά τους ἔχυσαν γι' αὐτὴ.

Ἔχομε λοιπὸν ἑορτές :

1) Πρὸς τιμὴν τῶν Ἀποστόλων (Πέτρου καὶ Παύλου τὴν 29 Ἰουλίου, —Φιλίππου τὴν 14 Νοεμβρίου,—τῶν 12 Ἀποστόλων τὴν 30 Ἰουνίου κλπ.).

2) Πρὸς τιμὴν τῶν Ἀγίων Μαρτύρων (τοῦ ἁγ. πρωτομάρτυρος Στεφάνου τὴν 27 Δεκεμβρίου, τοῦ ἁγ. Δημητρίου τὴν 26 Ὀκτωβρίου, τῆς ἁγίας Βαρβάρας τὴν 4 Δεκεμβρίου, τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης τὴν 25 Νοεμβρίου, τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὴν 23 Ἀπριλίου κλπ.).

3) Πρὸς τιμὴν τῶν μεγάλων ἱεραρχῶν καὶ διδασκάλων τῆς

ἐκκλησίας μας (τοῦ ἁγ. Ἀθανασίου τὴν 18
Ἰανουαρίου, τοῦ ἁγ. Βασιλείου τὴν 1ην Ἰα-

Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι

(Βασίλειος ὁ Μέγας, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος,
Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος).

νουαρίου, — τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, Βασιλείου
τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ
Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τὴν 30 Ἰανουα-
ρίου, — τοῦ ἁγ. Σπυριδῶνος, τὴν 12 Δεκεμ-

βρίου, τοῦ ἁγ. Νικολάου τὴν 6 Δεκεμβρίου κλπ.).

4) Πρὸς τιμὴν τῶν Προφητῶν, τῶν Ὁσίων, τῶν Ἀσκητῶν καὶ

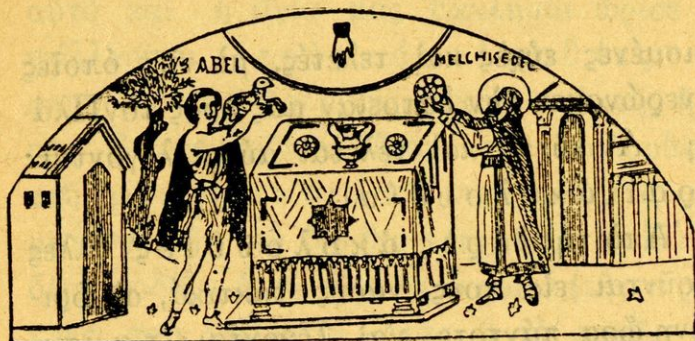

Τὸ λάβαρον τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου

ἄλλων ἁγίων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι μὲ τὸν βίον τους ἐδόξασαν τὸν Θεὸν καὶ ἐστάθη-
καν παραδείγματα διὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώ-
πους (τοῦ Προφήτου Ἡλία τὴν 20 Ἰουλίου,
τοῦ Τιμίου Προδρομοῦ τὴν 7ην Ἰανουαρίου,
τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου τὴν 17 Ἰανουαρίου,
τοῦ ἁγ. Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἁγίας Ἑλένης
τὴν 21 Μαΐου κλπ.).

5) Πρὸς τιμὴν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ (Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ κλπ. τὴν 8 Νοεμβρίου) καὶ

6) Τὴν ἑορτὴν τῶν ἀγίων Πάντων, πρὸς τιμὴν ὅλων τῶν ἀγίων τοῦ Θεοῦ, γνωστῶν καὶ ἀγνώστων, ποὺ ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινεν ὁ κόσμος μὲ τὸν ἅγιον βίον τους καὶ μὲ τὴν τελείαν ὑποταγὴν τους εἰς τὸ θεῖον θέλημα ἐφάνησαν ἀρεστοὶ εἰς τὸν Θεὸ καὶ ἐδόξασαν τὸ ὄνομά Του. Τὴν ἑορτὴ αὐτὴ, (ἢ ὁποῖα εἶνε κινητὴ) τὴν ἑορτάζομεν ἐν- γέα Κυριακὰς μετὰ τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα.

Ὁ Ἄβελ καὶ ὁ Μελχισεδὲκ λειτουργοῦντες
(Μωσαϊκὸ εἰς τὴν Ραβέννα).

Γ'.

ΠΩΣ ΛΑΤΡΕΥΟΜΕΝ ΤΟΝ ΘΕΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ
ΑΙ ΙΕΡΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

Κάθε χριστιανὸς εἴμπορεῖ ὁποιαδήποτε ὥρα τῆς ἡμέρας ἢ τῆς νυκτὸς νὰ προσφέρει τὰς δεήσεις του εἰς τὸν Οὐράνιον Πατέρα καὶ νὰ ἐνωθῇ μὲ Αὐτὸν διὰ τῆς προσευχῆς. Ἐπειδὴ ὁμως πολλὰς φορὰς οἱ χριστιανοὶ προσεύχονται ὅλοι μαζὶ καὶ δημοσίᾳ, διὰ νὰ μὴ ἐπέρχεται ἀταξία, ὥρισεν ἡ Ἐκκλησία

ὠρισμένες εὐχὲς καὶ τελετές, μὲ τῆς ὁποῖες φανερόνομεν τὴν λατρείαν μας πρὸς τὸν Πλάστη. Αἱ εὐχαὶ καὶ τελεταὶ αὐταὶ λέγονται: **ἱεραὶ ἀκολουθίαι**.

Ἐκ τῆς ἱερῆς ἀκολουθίας ἄλλες τελοῦνται εἰς τοὺς ναοὺς τακτικά, σὲ ὠρισμένη ὥρα πάντοτε, καὶ λέγονται: **τακτικαὶ ἀκολουθίαι**: (ὁ ὄρθρος, ὁ ἔσπερινός, τὸ ἀπόδειπνο, ἡ θεία λειτουργία κλπ.) ἄλλες δὲ τελοῦνται ἔκτακτα, ὅσες φορὲς παρουσιασθῆ ἀνάγκη ἢ τὸ ζητήσουν οἱ χριστιανοί, καὶ αὐτὲς λέγονται **ἐκτακτικαὶ ἀκολουθίαι**: (τὸ βάπτισμα, τὸ εὐχέλαιο, ἡ νεκρώσιμη ἀκολουθία, τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ κ.λ.π.).

Ἡ ἱερὴ ἀκολουθία, καὶ ἡ τακτικὴ καὶ ἡ ἔκτακτη, ἀποτελοῦνται ἀπὸ διάφορα τροπάρια, ἀπὸ ὕμνους καὶ εὐχάς, ἀπὸ ἀναγνώσματα τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἀπὸ διάφορες ἄλλες ἱερὲς πράξεις καὶ τελετές, μὲ τῆς ὁποῖες λατρεύομεν τὸν Θεό.

Α'. ΑΙ ΤΑΚΤΙΚΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

Ὁ Πανάγαθος Θεός μας εἶνε ἄξιος νὰ ὑμνῆται ἀπὸ ἡμᾶς ἕμερα καὶ νύκτα γι'

αὐτὸ καὶ ἡ ἅγια μας Ἐκκλησία ὄρισε νὰ ψάλλονται ἱερεῖς ἀκολουθίαι τῆς σπουδαιότερας ὥρας τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας. Τοιοῦτοτρόπως ἔχομε τῆς ἀκολουθίας : τοῦ μεσονυκτικοῦ (πὺ ψάλλεται τὰ μεσάνυχτα)· τοῦ ὄρθρου (πὺ ψάλλεται ὅταν ροδίζει ἡ αὐγή)· τῶν ὡρῶν (τῆς πρώτης, πὺ ψάλλεται στὰς 6 τὸ πρωῖ, τῆς τρίτης, στὰς ἑννέα τὸ πρωῖ, τῆς ἕκτης στὰς δώδεκα τὸ μεσημέρι, — καὶ τῆς ἑννάτης, στὰς 3 τὸ ἀπόγεμα)· τοῦ ἔσπερινου (ψάλλεται κατὰ τὸ δειλινὸ) καὶ τοῦ ἀποδείπνου (ψάλλεται ἔπειτα ἀπὸ τὸ ἔσπερινὸ φαγητό).

Ὅλες ἡ ἀκολουθίαι αὐτὲς ψάλλονται τακτικὰ κάθε ἡμέρα, στῆς ὥρας πὺ ἀναφέρονται ἀνωτέρω, μόνον εἰς τοὺς ναοὺς τῶν μοναστηρίων. Στῆς πόλεις ψάλλονται συνήθως μόνον ἡ ἑννάτη ὥρα ἐνωμένη μὲ τὸν ἔσπερινό, καὶ τὸ μεσονυκτικό, ἐνωμένο μὲ τὸν ὄρθρο· τῆς ὑπόλοιπες ὁμοῦς ἀκολουθίαι τῆς διαβάξει ὁ ἱερεὺς μόνος του εἰς τὸ σπήτι του ἢ στὴν Ἐκκλησία, γιὰτὶ οἱ χριστιανοὶ τῆς ἄλλης ὥρας εἶνε ἀπησχολημένοι μὲ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ἄλλης βιοτικῆς τους φροντίδες.

Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΑΙ ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ

Θεία λειτουργία (ἢ ὅπως τὴν λέε ὁ λαός: λειτουργία) λέγεται ἡ ἱερὰ ἐκείνη τελετή, πὺ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος γίνε-
ται, μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, Σῶμα καὶ Αἷ-
μα τοῦ Χριστοῦ, καὶ μεταλαμβάνουν οἱ πιστοί.
Στὴ θεία λειτουργία δηλαδὴ τελεῖται τὸ μυσ-
τήριον τῆς θείας εὐχαριστίας,
πὺ ἴδρυσεν αὐτὸς ὁ Χριστὸς τὴν βραδεὶά
τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.

Εἶνε λοιπὸν φυσικὸ ἡ τελετὴ αὐτὴ νὰ
ὁμοιάξη, τοῦλάχιστο στὰ σπουδαιότερα μέρη
της, μὲ τὸ τρόπο, μὲ τὸν ὅποιον ὁ Χριστὸς
ἔκαμε τὴν θεία εὐχαριστία.

Ὅταν πρωτοἰδρῦθη ἡ Ἐκκλησία, ἡ θεία λει-
τουργία ἐτελεῖτο σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα μᾶς
ἀναφέρουν τὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια διὰ τὴν ἴδρυσ-

σι τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, τῆ
βραδειᾷ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.*

Μὲ τὸ χρόνο ὁμως προσετέθησαν διά-
φοροι ὕμνοι καὶ εὐχῆς, σχετικῆς πάντοτε πρὸς
τὸ σκοπὸ τοῦ μυστηρίου, καὶ ἔτσι ὁ Ἰά-
κωβος ὁ ἀδελφότητος (τὸν πρῶτο μ.
χ. αἰῶνα) μᾶς παρέδωκεν ἓνα ὀρισμένον
τρόπο, κατὰ τὸν ὁποῖο ἐτελεῖτο ἡ θεία λει-
τουργία. Ὁ τρόπος αὐτὸς, γραμμένος σὲ βι-
βλίον εἴτε ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἀδελφότητος Ἰάκω-
βο, εἴτε κατόπιν ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, εἶνε
γνωστὸς στὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὸ ὄνομα: Λει-
τουργία Ἰακώβου τοῦ ἀδελφότητος.
Ἡ λειτουργία αὐτὴ σήμερον τελεῖ-
ται εἰς ἐξαιρετικὰ περιστάσεις (23 Ὀκτω-
βρίου, ὅταν ἐορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου
Ἰακώβου) καὶ εἰς μερικὰ μόνον μέρη (Ἱερο-
σόλυμα, Ἀθήνας, κλπ).

Τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου τοῦ
ἀδελφότητος, ἐπειδὴ ἡ ἀκολουθία τῆς
ἦταν πολὺ μεγάλη, ἐσυντόμευσε ὁ ἅγιος Βα-
σίλειος ὁ Μέγας (ἀπέθανε τὸ 379

* Ἰδὲ Εὐαγγέλιον Ματθ. κατ'. 26·30, Μαρκ. ιδ'. 22-26,
Λουκ. κβ'. 17-21.

μ.Χ.)· ἀλλὰ καὶ αὐτὴν κατόπιν τὴν ἐσυντό-
μευσε περισσότερο ὁ Ἅγ. Ἰωάννης ὁ
Χρυσόστομος (ἀπέθανε τὸ 406 μ.Χ.).

Ἡ λειτουργία τοῦ Μεγ. Βασιλείου ψάλ-
λεται σήμερα εἰς τὴν Ἐκκλησία μας δέκα φο-
ρὲς σ' ὄλο τὸ ἔτος (τὴν Ἁγίου Βασιλείου,
τῆς πέντε Κυριακῆς τῶν νηστειῶν, τὴν παρα-
μονὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Φώτων,
τὴν Μεγ. Πέμπτη καὶ τὸ Μεγάλον Σάββατον).
Ἡ λειτουργία δὲ, πού ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία
ἔχει σὲ καθημερινὴ χρῆσι, εἶνε ἡ Λει-
τουργία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου
τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἐκτὸς ἀπὸ τῆς λειτουργίας αὐτῆς ἔχομε
καὶ τὴν Λειτουργίαν τῶν Προη-
γιασμένων Δώρων, πού ψάλλεται κάθε
Τετάρτη καὶ Παρασκευὴ τῆς Μεγ. Σαρακο-
στῆς καὶ τῆ Μεγάλῃ Δευτέρᾳ, τῆ Μεγ.
Τρίτῃ καὶ τῆ Μεγ. Τετάρτῃ.

Ἡ «Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώ-
ρων» εἶνε ἀκολουθία πένθιμη (γιαυτὸ γίνεται
καὶ μόνο στὸ καιρὸ τῆς αὐστηρᾶς νηστείας)
καὶ σ' αὐτὴ δὲν τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς
θείας εὐχαριστίας· ἀπλῶς μόνον τὰ τίμια
δῶρα, δηλ. ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, πού ἔχουν
ἀγιασθῆ ἀπὸ τὴν προηγουμένη Κυριακῇ, προσ.

σκομίζονται εἰς τοὺς χριστιανοὺς μὲ κατάνυξη, διὰ νὰ κοινωνήσουν. Γιαυτὸ ἡ τελετὴ αὐτὴ λέγεται λειτουργία τῶν προηγιασμένων δώρων.

Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Τῇ Θεῖα Λειτουργίᾳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου εἴμποροῦμε νὰ διαιρέσουμε εἰς δύο μέρη: α') εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν καθηχομένων (ὅπου εἴμποροῦσαν νὰ τὴν ἀκοῦν καὶ οἱ καθηχούμενοι, ὅσοι δηλ. δὲν εἶχαν βαπτισθῆ ἀκόμη, ἀλλ' ἐδιδάσκοντο τὴν χριστιανικὴν πίστη)—καὶ β') εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν πιστῶν (στὴν ὁποία ἐπετρέπετο νὰ εἶνε μόνον οἱ πιστοί, δηλ. οἱ βαπτισμένοι καὶ εὐσεβεῖς χριστιανοί).

Α'. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

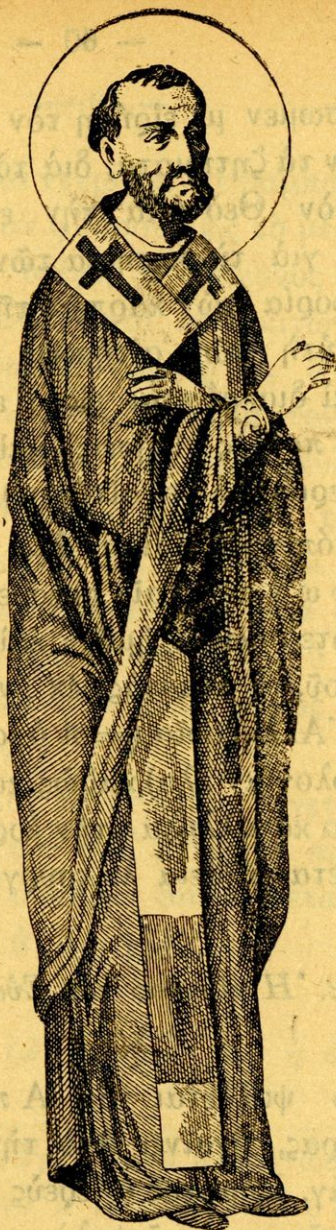
ΤΩΝ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ

Ἡ προσκομιδὴ. Ἡ θεῖα λειτουργία εἰς τοὺς παλαιοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ἐτελεῖτο τὸ βράδυ, μὲ τὸ χρόνο ὅμως, διὰ

τὴν εὐκολία τῶν χριστιανῶν, ἐπεκράτησε νὰ τελεῖται τὸ πρωτῖ. Γιαυτό, προτοῦ ἀρχίσῃ ἡ θεία λειτουργία, ψάλλεται ὁ ὄρθρος, δηλαδὴ διάφοροι ὕμνοι, εὐχαὶ καὶ τροπάρια, μετὰ τὰ ὁποῖα ὑμνοῦμεν τὸν Θεὸν, πού μᾶς ἀξίωσε νὰ ἴδουμε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ τὸν παρακαλοῦμε νὰ μᾶς ἀξιῶσῃ νὰ ἴδουμε καὶ τὸ φῶς τῶν ἐντολῶν καὶ τῆς χάριτός Του.

Ἐνῶ ψάλλεται ὁ ὄρθρος, ὁ ἱερεὺς μέσα εἰς τὸ ἱερὸ προετοιμάζει τὰ τίμια Δῶρα, δηλ. τὸν ἄρτο καὶ τὸν οἶνο, διὰ νὰ εἶνε ἕτοιμα διὰ τὴν θεία λειτουργία καὶ τὰ ἀποθέτει εἰς τὸ παρατραπέζιον ἢ προσκομιδὴν (ὄρα σελ. 16)· ἡ μικρὴ αὐτὴ τραπεζὴ λέγεται προσκομιδὴ.

1. Τὸ προοίμιον. Ἀφοῦ τελειώσῃ ἡ προσκομιδὴ καὶ ὁ ὄρθρος, ἀρχίζει ἡ θεία λειτουργία μετὰ τὸ : «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων» πού ἐκφωνεῖ ὁ ἱερεὺς, ἱστάμενος ἔμπρὸς στὴν ἁγία Τράπεζα. Ἐπειτα ὁ διάκονος ἢ ὁ ἱερεὺς λέγει μιὰ σειρὰ ἀπὸ αἰτήσεις, πού ἀρχίζουν μετὰ τὸ : «ἐνεῖρηνη τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» δηλ. «ἄς πα.

Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος

ρακαλέσωμεν με εἰρήνη τὸν Κύριο», καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ζητήματα, διὰ τὰ ὁποῖα παρακαλοῦμε τὸν Θεὸ (γιὰ τὴν εἰρήνη ὄλου τοῦ κόσμου, γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας, γιὰ τὴν εὐφορία τῶν καρπῶν τῆς γῆς κλπ). Ἡ σειρὰ αὐτὴ τῶν αἰτήσεων λέγεται συναπτὴ καὶ διακρίνεται εἰς μεγάλην (ὅταν περιέχει πολλὰς αἰτήσεις) καὶ εἰς μικρὰν (ὅταν περιέχει λίγες αἰτήσεις).

Κατόπιν ψάλλονται ἀπὸ τοὺς ψάλτες τὰ ἀντίφωνα («Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ σῶσον ἡμᾶς» καὶ «Σῶσον ἡμᾶς Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς σοι Ἀλληλούϊα (=οἱ ὅποιοι σοῦ ψάλλομεν δοξολογίαν κλπ), καθὼς καὶ διάφορα ἄλλα τροπάρια κατάλληλα στὴν ἑορτὴ τῆς ἡμέρας, πού γίνεται ἡ θεία λειτουργία.

2. Ἡ εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐνῶ ψάλλεται τὸ Ἀπολυτίκιον τῆς ἡμέρας, βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ πύλη τοῦ ἁγ. Βήματος ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος· ὁ τελευταῖος κρατεῖ ψηλὰ καὶ με εὐλάβεια τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προπορεύ-

ονται παιδιὰ λευκὰ ντυμένα, μὲ λαμπάδες καὶ μὲ τὸ θυμιατό· ὅταν φθάσουν εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ σταματοῦν ὀλίγο, ὁ διάκονος ὑψώνει ὑψηλότερα τὸ Εὐαγγέλιον καὶ, κινῶντάς το σταυροειδῶς, ἐκφωνεῖ: «Σοφία, ὁρθοί» (δηλ. τὸ Εὐαγγέλιον εἶναι ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ἅς τὴν ὑποδεχθοῦμε μὲ τιμὴ καὶ μὲ εὐλάβεια).

Ἀμέσως κατόπιν ἐμβαίνουν εἰς τὸ ἅγιον Βῆμα ἀπὸ τῆ μεσαία πύλη, ἐνῶ οἱ ψάλλται ψάλλουν διάφορα τροπάρια, ἔπειτα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀκολουθεῖ ὁ τρισάγιος ὕμνος: «Ἅγιος ὁ Θεὸς, ἅγιος ἰσχυρὸς, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς».

Ἡ Εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου λέγεται καὶ μικρὰ εἴσοδος: κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μεγάλην εἴσοδον, πού γίνεται ὅταν βγαίνουν τὰ ἅγια.

3. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν καὶ ἡ ἐκτενής.

Μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον ἀναγινώσκονται μεγαλόφωνα πρῶτα ὁ Ἀπόστολος, δηλ. τεμάχιο (περικοπὴ) ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς καὶ τῆς Πράξεως τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἔπειτα τὸ Εὐαγγέλιον, δηλ. περικοπὴ ἀπὸ ἕνα ἀπὸ τὰ

τέσσερα Εὐαγγέλια. Καὶ τὸν μὲν Ἀπόστολο ἀναγινώσκει ὁ ψάλτης ἢ ἄλλος εὐσεβῆς χριστιανός, τὸ δὲ Εὐαγγέλιο ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τὴν ὠραία πύλη ἢ ὁ διάκονος ἀπὸ τὸν ἄμβωνα.

Τὸ κήρυγμα. Ἀφοῦ τελειώσῃ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ ἀρχιερεὺς ἢ ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ διάκονος ἢ ὁ ἱεροκῆρυξ (κληρικὸς ἢ λαϊκὸς) ἐξηγεῖ στοὺς χριστιανούς τὸ Εὐαγγέλιο ἢ τὸν Ἀπόστολο καὶ κηρύττει, παίρνοντας διδασκαλίας ἀπ' αὐτά, τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ. Παντοτε δὲ καὶ ἀπὸ καμμιά ἐκκλησία παλαιὰ δὲν ἔλειπε τὸ θεῖο κήρυγμα. ἔτσι πρέπει νὰ γίνεται καὶ τώρα, διότι εἶνε ἀπαραίτητο μέρος τῆς θείας λειτουργίας.

Ἡ ἐκτενῆς. Ἐπειτα ἀπὸ τὸ θεῖο κήρυγμα ὁ διάκονος ἢ ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν ἐκτενῆ (τὴν μεγάλη) δέσησι, ἡ ὁποία ἀρχίζει μετὰ: «Ἐἶπωμεν πάντες, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν εἶπωμεν». Εἰς τὴν ἐκτενῆ παρακαλοῦμε τὸ Θεὸν διὰ τὸν κόσμον ὅλο, διὰ τοὺς εὐσεβεῖς χριστιανούς, διὰ τοὺς κληρικούς καὶ γιὰ ὅλους ἐκείνους, ποῦ ὅπωςδήποτε κοπιάζουν διὰ τὴν ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ· ἀφοῦ δὲ εὐχηθοῦμε γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ψυχῶν μας, στρέφομεν ἔπειτα τὰς δεήσεις μας γιὰ

τοὺς κατηχομένους καὶ παρακαλοῦμε τὸ Θεὸ νὰ τοὺς φωτίσῃ καὶ νὰ τοὺς ἀξιώσῃ νὰ βαπτισθοῦν καὶ νὰ γείνουν καλοὶ χριστιανοί. Κατόπιν δὲ ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ διάκονος, πὺ ἐκφωνεῖ τὴν ἐκτενῆ, προτρέπει τοὺς κατηχομένους νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὸ ναὸ καὶ λέγει: «ὄσοι οἱ κατηχούμενοι προέλθετε· οἱ κατηχούμενοι προέλθετε» (ὄσοι εἶσθε κατηχούμενοι ἐξέλθετε ἀπὸ τὸ ναό, οἱ κατηχούμενοι ἐξέλθετε), γιατί ἐτελείωσεν ἡ ὥρα, πὺ ἐπειρέετο νὰ εἶνε παρόντες στὴ θεία λειτουργία οἱ κατηχούμενοι.

Εἰς τοὺς χρόνους μας σὲ πολλὰς ἐκκλησίαις δὲν ἐκφωνοῦνται αἱ δεήσεις αὐταὶ διὰ τοὺς κατηχομένους (ὁ λαὸς τῆς ὀνομάζει: τὰ κατηχούμενα), διότι ἀπὸ τότε, πὺ ἐπεκράτησεν οἱ χριστιανοὶ νὰ βαπτίζωνται νήπια, κατηχούμενοι δὲν ὑπάρχουν συνήθως στὴν Ἐκκλησία.

Πρέπει ἐδῶ νὰ σημειωθῆ ὅτι ὅλες τῆς δεήσεις πὺ λέγει ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ διάκονος, τῆς λέγει ὡς ἀντιπρόσωπὸς μας· ἐπομένως πρέπει μὲ προσοχὴ νὰ τῆς παρακολουθοῦμε καὶ νὰ παρακαλοῦμε καὶ ἡμεῖς τὸ Θεὸ μαζί μὲ τὸν ἱερέα καὶ τὸν διάκονο· γι' αὐτὸ καὶ σὲ κάθε δεήσῃ ἀπαντᾷ ἐξ ὀνόματός μας ὁ ψάλτης ἀνά-

λογα («Κύριε, ἐλέησον», ἢ «Σοὶ Κύριε» ἢ «Παράσχου, Κύριε» δηλ. «δός μας, Κύριε»).

Β'. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΠΙΣΤΩΝ

Ἐποὺ οἱ κατηχούμενοι ἐξέλθουν ἀπὸ τὸν ναὸ καὶ μείνουν μόνον οἱ πιστοὶ χριστιανοί, ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ διάκονος ἐξακολουθεῖ τὴν ἐκτενῆ καὶ προτρέπει αὐτοὺς νὰ παρακαλέσουν τὸν Κύριο νὰ τοὺς ἀξιῶσῃ νὰ λάβουν μέρος στὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας, πὺν πρόκειται ἔπειτ' ἀπὸ λίγο νὰ τελεσθῆ. Εἰς τὸ τέλος δὲ τῆς ἐκτενεῦς ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ: «Ὅπως ὑπὸ τοῦ κρηάτους Σου πάντοτε φυλαττόμενοι Σοὶ δόξαν ἀναπέμψωμεν κλπ.» (δηλ. «Σὲ παρακαλοῦμεν, Κύριε, νὰ μᾶς διαφυλάξῃς ὑπὸ τὴν σκέπην Σου, γιὰ νὰ Σὲ δοξολογοῦμε πάντοτε κλπ.») καὶ οἱ ψάλλται ψάλλουν ἀργὰ καὶ μελωδικὰ τὸν χειροῦβικὸν ὕμνον: «Οἱ τὰ χειροῦβειμ μυστικῶς εἰκονίζοντες κλπ.» μετ' αὐτὸν προτρέπομεθα ν' ἀφήσωμε κάθε μάταιη καὶ γήϊνη σκέψη, καὶ νὰ προσηλώσωμε τὸν νοῦν μας στὸ Θεὸ, γιὰ νὰ Τὸν ὑποδεχθῶμε στὸ μυστήριον τῆς θείας Εὐχαριστίας, ὅπως Τοῦ ἀξίζει

Ὁ Χοιτερός
(Ψηφιδωτὴ εἰκόνα ἀπὸ τὴν Ἁγία Σοφία)

1. Ἡ μεγάλη Εἴσοδος.

Δὲν ἔχουν οἱ ψάλται ἀκόμη τελειώση ὄλο τὸν χερουβικὸ ὕμνο, καὶ ἡ ἀριστερὴ πύλη τοῦ ἱεροῦ ἀνοίγει· διακόπτουν τότε οἱ ψάλται τὴν ψαλμωδίαν καὶ γίνεται ἡ Εἴσοδος τῶν τιμίων δώρων ἢ ἡ Μεγάλη Εἴσοδος. Ὁ ἱερεὺς, κρατῶντας μὲ μεγάλη εὐλάβεια καὶ τιμῆ, ψηλὰ εἰς τὸ κεφάλι του, τὰ τίμια δῶρα, βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ πύλη τοῦ ἱεροῦ ἐκφωνῶν: «Πάντων ἡμῶν μνησθεὶς Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ κλπ.» (ἦτοι: Εἶθε ὁ Θεὸς νὰ θυμηθῆ ὄλους μας καὶ νὰ μᾶς κατατάξῃ εἰς τὴν αἰώνιον ζωή...), καὶ εἰσέρχεται πάλι εἰς τὸ Ἅγιο Βῆμα, ὅπου ἀποθέτει τὰ τίμια δῶρα ἐπάνω στὴν ἁγία Τράπεζα. Ἐπρὸς δὲ ἀπὸ τὸν ἱερέα προπορεύονται ὁ διάκονος καὶ μικρὰ παιδιὰ κρατῶντας λαμπάδες, τὸ θυμιατήριον ἢ (στῆς μεγάλης ἑορτῆς) καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα· ὅταν δ' ἡ λιτανεὶα αὐτὴ φθάσῃ εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, σταματᾷ λίγο καὶ μνημονεύει ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ ἀρχιερεὺς τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς νεκρούς.

2. Ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως.

Μετὰ τὴ μεγάλη εἴσοδο ὁ διάκονος σ υ μ -
π λ η ρ ῶ ν ε ι τὰς δεήσεις μας πρὸς τὸν Θεὸ
(Π λ η ρ ῶ σ ω μ ε ν τὴν δέησιν ἡ -
μ ῶ ν τῷ Κυρίῳ»), ἐνῶ ὁ ἱερεὺς μέσα εἰς
τὸ ἅγιο Βῆμα, ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν ἁγία Τρά-
πεζα, παρακαλεῖ μυστικὰ τὸ Θεὸ νὰ δεχθῆ
τὴ θυσία, ποὺ θὰ Τοῦ προσφέρωμεν.

Ἄλλὰ, προτοῦ παρασταθοῦμε σὴ με-
γάλη στιγμή, ποὺ θὰ ἁγιασθοῦν τὰ τίμια
δῶρα, εἶνε ἀνάγκη δημοσίᾳ νὰ συγχωρήσου-
με ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, καὶ νὰ διακηρύξουμε
τὴν ἀκράδαντο πίστη μας στὸ Θεό. Γι' αὐτό,
ἀφοῦ ὁ ἱερεὺς μᾶς εὐχηθῆ εἰρήνη νὰ βασι-
λεύῃ μεταξύ μας («εἰρήνη πᾶσι»), μᾶς
προτρέπει νὰ «ἀγαπήσωμεν ἀλλή-
λους, ἵνα ἐνόμοноία ὁμολογή-
σωμεν», καὶ ἡμεῖς διακηρύττουμε τὴ πίστη
μας στὴν Ἁγία Τριάδα καὶ ἀπαντοῦμε :
«Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦ-
μα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώ-
ριστον»· κατόπιν δυνατὰ καὶ ξάστερα ἀπαγ-
γέλλομε τὸ Σύμβολο τῆς Πίστεως
(«Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν κλπ.»).

3. Ὁ ἁγιασμός τῶν τιμίων δώρων.

Ἔρχεται πλέον ἡ σπουδαιότερη στιγμή τῆς θείας λειτουργίας, πού, μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ, θὰ ἁγιασθοῦν τὰ τίμια δῶρα, δηλ. ὁ τίμιος Ἄρτος θὰ γείνη Σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ τίμιος Οἶνος Αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἱερεὺς μᾶς εὐχεται «ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» νὰ εἶνε μαζί μας, μᾶς προτρέπει τὴν καρδιά μας στὸ Θεὸ νὰ ἔχουμε προσηλωμένη καὶ μὲ μεγάλη εὐλάβεια ἐκφωνεῖ : «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν Σοὶ προσφέρομεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα». Ὅλοι εἰς τὸν ναὸν γονατίζουν καὶ μυστικά, μαζί μὲ τὸν ἱερέα, παρακαλοῦν τὸ Θεὸ νὰ στείλῃ τὸ Ἅγιον Πνεῦμά του καὶ νὰ ἁγιάσῃ τὰ τίμια δῶρα· σιγανὰ δὲ καὶ κατανυκτικὰ οἱ ψάλται ψάλλουν τὸν ὠραῖο ὕμνο : «Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν, Σοὶ εὐχαριστοῦμεν Κύριε, καὶ δεόμεθα Σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν».

Ὁ ἱερεὺς μέσ' ἐπὶ τὸ ἅγιο βῆμα ἐξα-
κολουθεῖ νὰ παρακαλεῖ μυστικὰ τὸ Θεὸ γιὰ
ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ζῶντας καὶ νεκρούς,
ἀγίους, δικαίους, ἁμαρτωλοὺς, γιὰ ὄλους ποῦ
βρίσκονται σὲ θλίψεις ἢ σὲ ἀρρώστειες ἢ σὲ
ἄλλες ἀνάγκες· διότι ἡ θυσία τῆς θείας Εὐ-
χαριστίας, ποῦ πρὸ ὀλίγου προσέφερε, εἶνε
γιὰ ὄλο τὸ κόσμο. Ἐξαιρετικὰ δὲ
μνημονεύει τὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου Μαρίας :
« Ἐξαιρέτως—ἐκφωνεῖ—τῆς Πανα-
γίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημέ-
νης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν,
Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μα-
ρίας ». Οἱ ψάλται ψάλλουν τὸν ὕμνο τῆς
Θεοτόκου, ὁ ὁποῖος συνήθως εἶνε τὸ : « Ἄ-
ξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς μακα-
ρίζειν σε τὴν Θεοτόκον κλπ. »
(δηλ. ἄξιον ἀληθινὰ εἶνε νὰ μακαρίζωμε καὶ
ν' ἀνυμνοῦμε Σὲ τὴν Θεοτόκον κλπ.), ἐνῶ ὁ
ἱερεὺς ἐπὶ τὸ ἱερὸ ἐξακολουθεῖ νὰ εὐχεται μυσ-
τικὰ ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, ὑπὲρ τῆς ἐκκλη-
σίας, γιὰ ὄλον τέλος τὸν κόσμον. Ἐπειτα
δὲ εὐλογεῖ ἀπὸ τὴν ωραία πύλη τοὺς πιστοὺς,
λέγοντας : « Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη
τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆ-
ρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ με-

τὰ πάντα τῶν ἡμῶν» (δηλ. Εἶθε ἡ φιλανθρωπία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποῦ εἶνε Θεὸς μέγας καὶ Σωτήρ ἡμῶν, νὰ εἶνε μαζί με ὄλους ἡμῶν). Ἔτσι δὲ τελειώνουν ἡ εὐχὴς, ἡ σχετικὴς με τὸν ἁγισμὸ τῶν τιμίων δώρων, τὰ ὁποῖα, ἁγιασμένα τότε καὶ ἔτοιμα, πρόκειται νὰ τὰ μεταλάβουν ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαός.

4. Ἡ Θεία Κοινωνία.

Τότε πλέον πρέπει νὰ προετοιμασθοῦν οἱ κληρικοὶ καὶ ὁ λαὸς γιὰ νὰ μεταλάβουν ἀπὸ τὰ ἁγιασθέντα δῶρα, διότι γιὰ αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἔγινε τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Ὁ διάκονος ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ ἅγιον βῆμα καὶ λέγει πάλιν ἐκτενῆ δέησιν, ποῦ ἀρχίζει: «Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρηνη τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» (δηλαδή: ἀφοῦ ἐμνημονεύσαμεν ὄλους τοὺς ἁγίους, ἀκόμη ἅς παρακαλέσουμε εἰρηνικὰ τὸν Κύριον) καὶ παρακαλεῖ τὸ Θεὸ νὰ μᾶς ἀξιῶσῃ νὰ κοινωνήσουμε ἀπὸ τὰ ἄχραντα μυστήρια, τὸ ἴδιο δὲ εὐχεται

Ὁ Ἰουστινιανὸς

μυστικά μέσα στο ἅγιο βῆμα καὶ ὁ ἱερεὺς. Ἄφοῦ δὲ μὲ εὐλάβεια ἀπαγγέλλουμε τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν (τὸ «Πάτερ ἡμῶν»), ὁ ἱερεὺς μὲ δυνατὴ φωνὴ ἐκφωνεῖ : «Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις», δηλαδή : μόνον οἱ ἅγιοι (οἱ ἐνάρετοι) εἴμποροῦν νὰ κοινωνήσουν ἀπὸ τὰ Ἅγια Μυστήρια. Ὁ λαὸς ἀπαντᾷ διὰ τοῦ ψάλτου τὸ : «Εἷς ἅγιος, εἷς Κύριος, Ἰησοῦς Χριστὸς εἷς δόξαν Θεοῦ Πατρός. Ἀμήν», δηλ. «Ἐνας μόνος εἶνε ἅγιος, ἕνας μόνον εἶνε Κύριος, ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ μὲ Αὐτοῦ τὴν χάριν θὰ ἀξιωθοῦμε καὶ ἡμεῖς νὰ κοινωνήσουμε καὶ νὰ δοξάσουμε τὸν Θεὸν Πατέρα. Γένοιτο»!

Εὐθὺς κατόπιν ψάλλομε ἀργὰ τὸ κοινω-
νικὸ δηλ. ἕνα στίχο ἀπὸ τὴν ἁγία
Γραφή (συνήθως τό : αἰνεῖται τὸν Κύ-
ριον ἐκ τῶν οὐρανῶν). Ἐνῶ ψάλ-
λεται τὸ κοινωνικόν, μέσα εἰς τὸ ἅγιο Βῆ-
μα λαμβάνουν καιρὸ καὶ κοινωνοῦν πρῶ-
τα ὅσοι ἐλειτούργησαν καὶ ἔπειτα ὅσοι ἄλλοι
κληρικοὶ θέλουν. Ὅταν λειτουργεῖ ἀρχιερεὺς,
αὐτὸς μεταδίδει εἰς τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς δια-
κόνους πρῶτα ἀπὸ τὸ Ἅγιο Σῶμα καὶ
ἔπειτα ἀπὸ τὸ Ἅγιο Αἷμα τοῦ Χριστοῦ.
Ὅταν δὲ λειτουργοῦν ἕνας ἢ περισσότεροι ἱε-

ρεῖς, κοινωνοῦν μόνοι τους, ἕνας δὲ ἀπὸ αὐ-
τοῦς κοινωνεῖ τοὺς διακόνους.

Ἐποὺ κοινωνήσουν ὅλοι, ἀνοίγει ἡ
μεσαία πύλη τοῦ ἁγίου βήματος καὶ βγαίνει
μὲ φόβο καὶ μ' εὐλάβεια στὸ μέσον αὐτῆς ὁ
ἱερεὺς, κρατῶντας ὑψηλὰ σκεπασμένα τὰ
ἄχραντα μυστήρια μὲ τὴν λαβίδα· προσκα-
λεῖ τότε τοὺς χριστιανοὺς νὰ μεταλάβουν καὶ
λέγει: «Μετὰ φόβου Θεοῦ, πί-
στεως καὶ ἀγάπης προσέ-
θετε». Πλησιάζουν τότε μ' εὐλάβεια καὶ
κατάνυξη καὶ κοινωνοῦν ὅσοι χριστιανοὶ εἶνε
ἕτοιμοι. Σοὺς ἀρχαίους ὁμως χριστιανικοὺς
χρόνους ὅλοι οἱ χριστιανοί, ποὺ ἦσαν παρόν-
τες στὴ θεία λειτουργία, μετελάμβαναν, ἐκτὸς
ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἦσαν ἐμποδισμένοι ἀπὸ τὸν
πνευματικὸ τους. Καὶ σήμερα τὸ ἴδιο πρέπει
νὰ γέινεται.

Ἡ Ἐκκλησία εἰς ὅτους δὲν μεταλαμβάνου-
ν δίνει σήμερα, ἀντὶ τῶν τιμίων δώ-
ρων, τὸ ἀντίδωρον· ἀλλὰ τοῦτο δὲν
δίνει καμμιά ὠφέλεια στοὺς χριστιανοὺς, πα-
ρὰ μόνο νὰ τοὺς ὑπενθυμίξῃ ὅτι ἔπρεπε νὰ
μεταλάβουν.

Ἐποὺ τελειώσῃ ἡ θεία κοινωνία, ὁ ἱε-

ρεὺς μπαίνει πάλι στὸ Ἅγιο Βῆμα καὶ ἀποθέτει τὰ ἄχραντα μυστήρια στὴν προσκομιδῆ, γιὰ νὰ τὰ καταλύσῃ ἀφοῦ σχολάσῃ ἡ Ἐκκλησία.

5. Ἡ ἀπόλυσις.

Ἐτελείωσε πλέον ἡ θεία λειτουργία καὶ ὁ ἱερεὺς προτρέπει τοὺς χριστιανοὺς νὰ εὐχαριστήσουν τὸ Θεό, διότι τοὺς ἀξίωσε νὰ παρασταθοῦν στὸν ἁγιασμὸ τῶν τιμίων δώρων καὶ νὰ κοινωνήσουν: «ὁ ρ θ ο ἰ με τα λα β ὀ ν τ ε ς τ ῶ ν θ ε ἰ ῶ ν, ἁ γ ῖ ῶ ν, ἁ χ ρ ἄ ν τ ῶ ν, ἀ θ ἀ ν ἄ τ ῶ ν, ἐ π ο υ ρ ἄ ν ῶ ν καὶ ζ ῶ ο π ο ἰ ῶ ν τοῦ Χ ρ ἰ σ τ οῦ μ υ σ τ η ρ ῖ ῶ ν, ἀ ξ ῖ ῶ ς εὐ χ α ρ ἰ σ τ ῆ ῶ μ ε ν τ ῶ Κ υ ρ ῖ ῳ». Δηλαδή: «Προσέξατε· ἀφοῦ τόρα μεταλάβαμε τὰ θεῖα, τὰ ἅγια, τὰ ἄχραντα, τὰ ἀθάνατα, τὰ ἐπουράνια καὶ ζωοποιὰ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ, ἃς εὐχαριστήσωμεν, ὅπως ἀρμόζει, τὸν Κύριο». Οἱ ψάλται ψάλλουν τότε τὸ «Ε ἱ η τ ὸ ὄ ν ο μ α Κ υ ρ ῖ ο υ εὐ λ ο γ η μ ἔ ν ο ν κ λ π»(δηλ. ἃς εἶνε αἰωνίως εὐλογημένο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ), καὶ κατόπιν τὸ ἀ π ο λ υ τ ῖ κ ι ο ν τῆς ἡμέρας· ἔπειτα δὲ ὁ ἱε-

Ἡ ἅγια Ἑλένη
(Ἡ μητέρα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου)

ρεὺς ἀπαγγέλλει καθαρὰ καὶ μεγαλόφωνα τὴν ὀπισθάμβωνον εὐχήν* εἰς τὴν ὁποίαν εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν γιὰ ὅσα ἀγαθὰ μᾶς ἔδωσε καὶ Τὸν παρακαλοῦμεν νὰ διαφυλάξῃ ὑπὸ τὴν σκέπην Του καὶ τὴν εἰρήνην Του ὅλο τὸν κόσμον.

Ἄφοῦ τέλος κατόπιν ἐπικαλεσθῆ τὰς παρακλήσεις (τὰς πρ ε σ β ε ί α ς) τῆς Θεοτόκου καὶ ὄλων τῶν ἁγίων ὑπὲρ ἡμῶν, ἐπισφραγίζετῃ ὅλη τὴν ἀκολουθία μὲ τὸ: «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς», ὁ δὲ λαὸς ἀπαντᾷ: Ἀμήν, δηλ. «Ἐἴθε, μακάρι», καὶ τελειώνει ἡ ἀκολουθία τῆς θείας λειτουργίας.

*) Λέγεται «ὀπισθάμβωνος» ἡ εὐχή αὐτή, διότι παλαιὰ ἀνεγινώσκετο πίσω ἀπὸ τὸν ἄμβωνα, ὅταν ἀκόμη ὁ ἄμβων ἦτο στὸ μέσον τῆς Ἐκκλησίας.

Β'. ΑΙ ΕΚΤΑΚΤΟΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

Ἐκτακτοὶ ἀκολουθίαι λέγονται ἡ ἀκολουθίαι ἐκεῖνες τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ δὲν γίνονται τακτικὰ στοὺς ναοὺς, ἀλλὰ ἐκτάκτως, δηλ. ὅταν ἡ ἀνάγκη τῶν χριστιανῶν τὸ καλέτη.

Τέτοιαι ἑκτακταὶ ἀκολουθίαι εἶνε ἡ ἀκολουθίαι τῶν μυστηρίων (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀκολουθία τῆς θείας εὐχαριστίας, ποῦ ἠρμηνεύσαμε ἀνωτέρω), ὡς λ. χ. ἡ ἀκολουθία τοῦ στεφανώματος, τοῦ βαπτίσματος, τοῦ χρίσματος, τοῦ εὐχελαίου κλπ. Ἐπίσης ἑκτακταὶ ἀκολουθίαι εἶνε ἡ διάφοροι τελεταὶ τῆς Ἐκκλησίας γιὰ κάθε περίστασι τοῦ βίου μας, ὅπως ἡ ἀκολουθία τῶν κηδειῶν, τῶν μνημοσύνων, τῶν παρακλητικῶν κανόνων εἰς ἀσθένειαι ἢ ἄλλαι θεομηνίαι, ἡ ἀκολουθία τοῦ ἀγιασμοῦ, ἡ ἀκολουθία τῶν Ἐγκαινίων τοῦ Ναοῦ κλπ.

Γιὰ ὅλας αὐταὶ τῆς ἑκτακταὶ ἀκολουθίαι ἡ Ἐκκλησία ἔχει κανονίση ἰδιαίτερο τρόπο,

κατὰ τὸν ὁποῖο μὲ τάξι καὶ μὲ ἀκρίβεια κάθε μιὰ τελεῖται· ἀποτελοῦνται δὲ αἱ ἕκτακτοι ἀκολουθίαι ἀπὸ εὐχές, ἀπὸ τροπάρια, ἀπὸ ψαλμοὺς καὶ ἀναγνώσματα τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ ἀπὸ διάφορες λατρευτικὲς πράξεις.

Αἱ ἕκτακτοι ἀκολουθίαι περιέχονται λεπτομερῶς ὅλες εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται «Μέγα Εὐχολόγιον».

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εἰσαγωγή	σελ.	3
Α΄ Ποῦ λατρεύεται ὁ Θεός.		
I. Ὁ Ναός. —Ἡ πρῶτος Ἐκκλησίαις. Κατακόμβες		
»	»	5
Ῥυθμοὶ τῶν Ναῶν	»	7
Θέσις καὶ διαμόρφωσις τῶν Ναῶν	»	12
Τὰ μέρη τοῦ Ναοῦ.—α΄) Τὸ Ἱερόν	»	15
β΄) Ὁ κυρίως Ναός	»	17
Ἱερά Σκεύη.—Α΄) Ἱερά σκεύη διὰ τὴν θείαν Εὐχαριστίαν	»	19
β΄) Ἱερά Σκεύη διὰ τὰ ἄλλα μυστήρια κλπ.	»	22
Ἱερά Ἄμφια.	»	25
α΄) Ἱερά ἄμφια τοῦ ἀρχιερέως	»	26
β΄) Ἱερά ἄμφια τοῦ Ἱερέως	»	29
γ΄) Ἱερά ἄμφια τοῦ Διακόνου	»	29
Λειτουργικὰ βιβλία	»	30
Β΄ Πότε λατρεύεται ὁ Θεός.		
I. Αἱ ἑορταί. —Διαίρεσις τῶν ἑορτῶν		
»	»	32
Α΄) Δεσποτικαὶ ἑορταί. 1) Ἀκίνητοι	»	33
2) Κινηταί	»	37
β΄) Θεομητορικαὶ ἑορταί	»	45
γ΄) Ἑορταί πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων	»	47
Γ΄ Πῶς λατρεύομεν τὸν Θεόν		
I. Περὶ τῶν Ἱερῶν Ἀκολουθιῶν. —Αἱ Ἱεραὶ Ἀκολουθίαι		
»	»	51
Α΄) Αἱ τακτικαὶ Ἀκολουθίαι	»	52
Ἡ θεία λειτουργία. —Αἱ διάφοροι λειτουργίαι		
»	»	54
Ἡ Λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου	»	57
Α΄) Ἡ Λειτουργία τῶν Κατηχουμένων	»	57
1. Τὸ προοίμιον	»	58

2. Ἡ εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου	σελ.	60
3. Ἡ ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν καὶ ἡ Ἐκτενής	»	61
B') Ἡ Λειτουργία τῶν πιστῶν	»	64
1. Ἡ μεγάλη εἴσοδος	»	66
2. Ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως	»	67
3. Ὁ ἀγιασμὸς τῶν τιμίων δώρων	»	68
4. Ἡ θεία κοινωνία	»	70
5. Ἡ ἀπόλυσις	»	74
B' Αἱ ἕκτακτοι Ἀκολουθίαι	»	77

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Ἡ ἐν Βηθλεὲμ Βασιλικὴ τῶν Γενεθλίων	σελ.	9
2. Ὁ ἐν Κων)πόλει Ναὸς τῆς ἁγίας Εὐφρόνης (τόρα Ἴσαμὶ)	»	11
3. Χριστιανικὰ σύμβολα ἐπάνω σ' ἀρχαῖα δακτυλίδια	»	13
4. Ὁ Ναὸς τῆς ἁγίας Σοφίας	»	18
5. Ἅγιο ποτήριον (παλαιᾶ; ἐποχῆς)	»	20
6. Ἅγιο ποτήριον (ἄλλο) παλαιᾶ; ἐποχῆς	»	21
7. Ἀρχιερεὺς μὲ τὰ ἄμφιά του	»	27
8. Λιτατεία πρὸς τιμὴν τοῦ Σταυροῦ	»	36
9. Ἀσημένιος Σταυρὸς	»	40
10. Ἡ ἁγία Οἰκογένεια	»	46
11. Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι	»	48
12. Τὸ λάβιστρον τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου	»	49
13. Ὁ Ἄβελ καὶ ὁ Μελχισεδὲκ λειτουργοῦντες	»	51
14. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	»	59
15. Ὁ Χριστὸς (ψηφιδωτὴ Εἰκόνα ἀπὸ τὴν Ἅγία Σοφία)	»	65
16. Ὁ Ἰουστινιανὸς	»	71
17. Ἡ ἁγία Ἑλένη	»	75

